

A MIGRÁNS
GYEREKEK
OKTATÁSA

A MIGRÁNS GYEREKEK OKTATÁSA

Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület Budapest, 2009

A projekt címe:
Migráns gyerekekről pedagógusoknak

„A program az Európai Unió Európai Integrációs Alapjának támogatásával valósul meg.”

A kiadvány címe:
A migráns gyerekek oktatása

A kiadásért felel a Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület elnöke

Cím: 1077 Budapest, Jósika u. 2.
Telefon: 1/322-1502 Fax: 1/479-0272
E- mail: menedek@menedek.hu
Honlap: www.menedek.hu

Kézirat-előkészítés: Laczkó Katalin
Illusztrációk: Igor Lazin
Design: Nemes András
Nyomtatás: Gold Print

ISBN 978-963-87923-4-1

Összeállította: Illés Katalin és Medgyesi Anna
Átdolgozta: Kováts András és Dr. Vámos Ágnes

BEVEZETŐ	6		
A MIGRÁCIÓRÓL RÖVIDEN	8		
Jogsabályi háttér	9		
A migrációval kapcsolatos főbb jogszabályok	9		
A tankötelezettséggel kapcsolatos törvények	10		
Migráció és oktatás az elmúlt két évtized tükrében	11		
Az erdélyi bevándorlók	11		
A jugoszláv válság	12		
Más menekülők	12		
Munkavállalás és letelepedés céljából érkező migránsok	13		
A migráns gyerekek számának alakulása	14		
A MIGRÁNS GYEREKEK OKTATÁSA, NEVELÉSE	18		
A migráció hatása	18		
Szocializáció és oktatás	20		
Migráns gyerekek belépése az iskolába	21		
A pedagógus felkészülése	21		
A migráns gyerek és szüleinek felkészítése	22		
A fogadó osztály és az iskolaközösség felkészítése	23		
A migráns gyerekek osztályba helyezése	24		
Évisméltételes megoldás	25		
Kompenzatórikus megoldás	26		
Tanulmányok az iskolában	26		
Az első nap az iskolában	26		
A migráns gyerekek integrációja, beilleszkedése	27		
Az interkulturális pedagógiai gyakorlat	27		
A többségi tanulók interkulturális tanulása	27		
A „tanuló” iskola interkulturális jellemzője	28		
A migráns és a magyar gyerekek közötti kapcsolat a migráns gyerek szemszögéből	29		
A gyerekek kapcsolata a tanárok szemszögéből	30		
Az interkulturális pedagógiai rendszer	31		
A magyar nyelv oktatása	31		
		A nyelvtudás hiányából fakadó problémák	33
		A magyar anyanyelvű külföldiek	34
		Az idegen anyanyelvű külföldiek	35
		Nyelvi szintek a Közös Európai Referenciakeret (KER) szerint	37
		Az egyes nyelvi készségek tanítása	38
		Az írás tanítása	38
		Az olvasás tanítása	39
		A magyar mint idegen nyelv tanításához használható tananyagok	41
		Tantárgyak magyar nyelvű tanítása nem magyar anyanyelvűeknek	42
		A magyar nyelv és irodalom tantárgy	43
		A történelem tantárgy	44
		A matematika tanulása	44
		A nyelvi és tantárgyi felzárkóztatás	45
		A külföldi példák adaptálása és a hazai tapasztalatok hasznosítása, civil támogatás	46
		UTÓSZÓ	48
		FOGALMAK	49

BEVEZETŐ

*„Teljesen mindegy, hogy honnan jön, és teljesen mindegy, hogy mit tud,
azért jött ide, hogy fejlődjön, és nekünk az a dolgunk, hogy ebben segítsük.
Ezért vagyunk itt.”
(egy migráns gyerek tanítónője)*

A mai magyar oktatásügyet számos probléma foglalkoztatja. Vannak köztük súlyos, gyors megoldást sürgető problémák és kevésbé égető, de jelen lévő, meghúzódó és a jövőben felszínre kerülő nehézségek. Sok esetben a nagy feladatok elvonják a figyelmet a kevésbé fontosakról. Az oktatásügyben felhasználható szűkös anyagi kereteket ismerve ez talán még érthető is. Ahhoz azonban, hogy a kis problémák ne nőjenek naggyá, elengedhetetlenül szükséges időben foglalkozni velük és megoldásukra törekedni.

Egy ilyen kevésbé ismert jelenség a migráns gyerekek jelenléte a közoktatásban. Kiadványunk erről ad képet, áttekintve a migráns gyerekek oktatásának hazai tapasztalatait.

Az első részben először a migrációval és az ezzel kapcsolatos törvényi háttérrel, szabályokkal foglalkozunk. Ezek ismerete nagyon fontos, és reméljük, hogy így egybegyűjtve segítik a pedagógusokat az eligazodásban, a jogszabályok értelmezésében.

A migráció és az oktatás kapcsolatának elemzése során bemutatjuk és statisztikákkal támasztjuk alá az elmúlt két évtizedben Magyarországon tartózkodó külföldiek, illetve a migráns gyerekek számának alakulását.

A kiadvány második része a migráns gyerekek oktatásáról, neveléséről, beilleszkedéséről szól. Mivel migránsnak lenni speciális állapot, amely kihat

a gyerekek társadalmi és egyben iskolai integrációjára is, ezért önálló fejezetben foglalkozunk a migráns lét sajátosságaival és azok hatásával a gyerekek iskolai előmenetelére és beilleszkedésére.

Minden témánál igyekszünk a jelenlegi magyar gyakorlatot és egy-egy odaillő külföldi tapasztalatot bemutatni. A Menedék Egyesület által működtetett projekt részeként készült esettanulmányokból, interjúkból és fókuszcsoport-beszélgetésekből kiemelt részletek teszik életszerűbbé, színesebbé az elméleti eszmefuttatásokat.

A kiadvány a gyakorlati témáknál – mint amilyen a felkészülés a migráns gyerekek fogadására, a beilleszkedés, a nyelvtanítás – hazai és külföldi tapasztalatokat felhasználva ajánl lehetőségeket, módszereket, ötleteket, amelyek segíthetik a pedagógusokat, iskolaigazgatókat a migráns gyerekekkel való foglalkozásban. A záró téma a szülők és a pedagógusok közötti kapcsolatépítés és -tartás lényeges elemeit foglalja magába.

A kiadvány azoknak a pedagógusoknak kíván segítséget nyújtani, akik jelenleg is foglalkoznak migráns gyerekekkel, valamint azoknak, akik esetleg a jövőben kerülnek kapcsolatba velük.

Arra törekedtünk, hogy olyan megoldásokat, javaslatokat és módszereket mutassunk meg, amelyek megvalósításához nem feltétlenül szükséges a gyakran hiányzó pénzügyi többletforrás.

Végezetül köszönjük azoknak a pedagógusoknak és szakembereknek a segítségét, akik az interjúk, esettanulmányok és szemináriumok során értékes tapasztalataikat megosztották velünk.

A MIGRÁCIÓRÓL RÖVIDEN

A migráció latin eredetű szó, vándorlást jelent, ami a népesség lakókörnyezet-változtatásában nyilvánul meg.

A migráció lehet belső migráció, amely országhatáron belül történik, és lehet nemzetközi migráció, amely országok között megy végbe. Témánkat tekintve a nemzetközi migrációval foglalkozunk részletesebben. A nemzetközi migrációnak is két típusát különböztetjük meg: az önkéntes vándorlást és a kényszervándorlást.

Az önkéntes vándorlás tipikus esete az évszázadok óta szinte észrevétlen munkaerő-migráció. A munkavállalási szándék mellett számos egyéb körülmény is növeli, növelheti a migrációs hajlandóságot, mint például a családtagokkal való kapcsolattartás, a tanulás, a gyakorlat- és tapasztalatszerzés.

A kényszervándorlás, menekülés ugyancsak évszázados, ha nem évezredek múltja tekint vissza, és előidézőjeként számtalan okot felsorolhatunk. Általában elmondhatjuk, hogy a személyes feltételek elviselhetetlenné válása kényszerít valakit menekülésre. Az okok között éppúgy találhatunk természeti katasztrófákat, mint társadalmi tényezőket. Napjainkban a menekülés előidézőjeként elsősorban a mások általi üldözést jelöli meg és fogadja el a közvélekedés, és így a politikai, jogi intézményrendszer is. Az üldözés megnyilvánulhat polgárháborúk, etnikai és vallási összecsapások, zavargások, nemzetközi konfliktusok formájában, elnyomó rezsimek gyakorolta diszkriminációként vagy az emberi jogok tömeges és durva megsértéseként.

Magyarországnak is jelentős hagyományai vannak a ki- és bevándorlás terén. A második világháborútól az 1980-as évek végéig Magyarország – éppúgy mint a többi kelet- és közép-európai ország – migránsokat kibocsátó ország volt. A politikai események és a gazdasági nehézségek százazereket kényszerítettek elvándorlásra. Tömeges kivándorlás követte a szovjetek által levett 1956-os forradalmat.

Az 1990-es évekre a korábbi hosszú, több évtizedes izolált helyzettel ellentétben a migráció a magyar hétköznapok lényeges folyamatává, szembetűnő jelenségévé vált. A romániai diktatúra, majd a forradalom következményeként több tízezer magyar anyanyelvű román állampolgár választotta Magyarországot menedékként, és később hazájának. A volt Jugoszlávia területén 1991–92-ben zajló etnikai konfliktusok következtében újabb bevándorlók és menekültek jelentek meg nagy számban. A környező országok gazdasági, politikai, társadalmi helyzete és az etnikai konfliktusok, a magyar ki- és beutazási korlátozások feloldása nagymérvű bevándorláshoz vezettek. Magyarország a Nyugatra készülők tranzitállomásává és a bevándorlók célországává vált. Ez új kihívást jelentett, jelent a magyar politika, a kormányzat, a magyar társadalom,

a közvélemény, de az oktatás számára is. Szükségessé vált a jogszabályok és az intézményrendszer gyors létrehozása, amely együtt alakult és fejlődött az újabb és újabb migráns csoportok változó szükségleteivel, valamint az aktuális kormányok politikai és gazdasági érdekeivel.

JOGSZABÁLYI HÁTTÉR

A MIGRÁCIÓVAL KAPCSOLATOS FŐBB JOGSZABÁLYOK

A külföldiek beutazását magyarországi tartózkodását, illetve letelepedését két törvény és a hozzájuk kapcsolódó rendeletek szabályozzák. A jogszabályok alakulására jelentős hatással van az Európai Unió jogfejlődése, a vízümpolitikával, a beutazási feltételek meghatározásával, a letelepedéssel és a családdegysítés-sel kapcsolatban uniós szintű jogszabályok adnak keretet a hazai jogalkotásnak. A szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi I. törvény az uniós állampolgárok és családtagjaik helyzetét szabályozza, a harmadik országbeli állampolgárok beutazási és tartózkodási feltételeiről pedig a 2007. évi II. törvény rendelkezik. Ezek a jogszabályok meghatározzák a három hónapnál rövidebb, valamint a három hónapot meghaladó tartózkodáshoz szükséges feltételeket, szabályozzák a letelepedést, valamint szabályozzák a jogsértő külföldiekkel szembeni intézkedéseket. Annak ellenére, hogy az Európai Unió jogrendszere egyre több területen szabályozza a bevándorlást, a tartózkodási és letelepedési feltételek megállapítása, bizonyos migráns csoportok számára kedvezmények nyújtása, valamint a társadalmi beilleszkedés támogatása továbbra is nemzeti hatáskörben marad.

A migránsok speciális csoportját alkotják a menekültek, a helyzetüket szabályozó 2007. évi LXXX. törvényt az 1951. évi genfi egyezményről és annak 1967. évi jegyzőkönyvével, továbbá az Európai Unió menekültügyi jogszabályaival összhangban alakították ki. A menekültek esetében a magyarországi tartózkodás a többi migránssal ellentétben nem az érvényes dokumentumok és anyagi feltételek függvénye, hanem az üldöztetéstől való megalapozott félelem, befogadásuk nem múlhat szociális helyzetükön.

Fontos jogszabály a migránsok számára az 1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról. Ez a jogszabály állapítja meg, hogy milyen feltételekkel és mennyi idő elteltével válhatnak magyar állampolgárrá a Magyarországon élő migránsok.

A magyar jogszabályok többsége valamilyen módon kapcsolatban van az itt élő migránsokkal: vagy azért, mert a személyi hatályuk kiterjed a letelepedettek, itt-tartózkodók vagy menekültek egyes csoportjaira, vagy azért, mert a migrációt szabályozó törvények állapítanak meg egyes csoportok esetében a magyar állampolgárokkal közel azonos jogosultságokat. A huzamosan Magyarországon

tartózkodók (EGT-állampolgárok, bevándorolt és letelepedett harmadik országbeliek), valamint a nemzetközi védelemben részesültek (menekültek és oltalmazottak) néhány kivételtől eltekintve a magyar állampolgárokkal azonos jogokat élveznek.

A TANKÖTELEZETTSÉGGEL KAPCSOLATOS TÖRVÉNYEK

A tankötelezettséget a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény szabályozza. „A Magyar Köztársaságban – az e törvényben meghatározottak szerint – minden gyermek tanköteles.”¹

A közoktatási törvény szerint a nem magyar állampolgárságú kiskorú akkor válik óvodai ellátásra jogosulttá, illetve akkor tanköteles Magyarországon, ha

- a) menedékjogot kérő, menekült, menedékes;
- b) a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvény szerint a szabad mozgás és tartózkodás jogát Magyarországon gyakorolja;
- c) a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvény hatálya alá tartozik, és bevándorolt vagy letelepedett jogállású, illetve a Magyar Köztársaság területén tartózkodásra jogosító engedéllyel rendelkezik.

Ezen feltételek meglétét a tanuló nevelési-oktatási intézménybe való felvételénél igazolni kell.

Ha a Magyar Köztársaság területén tartózkodás ideje az egy évet nem haladja meg, a szülő kérésére, ha meghaladja, a közoktatásról szóló törvény erejénél fogva válik a gyermek tankötelessé.²

A tankötelezettség magába foglalja:

- a tanulói jogviszony létesítését,
- az iskolalátogatást,
- az iskolai követelmények teljesítését,
- a normatíva igénylését és felhasználását,
- a tanulók adatainak kezelését,
- a szülők szankcionálási lehetőségét, ha a tankötelezettségnek a gyerek nem tesz eleget,
- az iskolalátogatást érintő támogatási jogosultság érdekében a tanulói jogviszony igazolását.

Az iskolákba felvett tanulókat – a közoktatási törvényben foglaltak szerint – a magyar állampolgárokkal azonos bánásmód illeti meg. Ennélfogva a közoktatásban tilos a hátrányos megkülönböztetés bármilyen okból, így különösen a gyermek vagy hozzátartozói bőrszíne, neme, vallása, nemzetiségi, etnikai vagy társadalmi származása, vagyoni és jövedelmi helyzete, kora, cselekvőképességének hiánya vagy korlátozottsága, születési vagy egyéb helyzete miatt. „A közoktatás szervezésében, irányításában, működtetésében feladatainak végrehajtásában közreműködők a gyermekkel, tanulóval kapcsolatos döntéseik, intézkedéseik meghozatalakor az egyenlő bánásmód követelményeit kötelesek megtartani.”³

Fontos körülmény, hogy az útmutató átdolgozásakor a migrációs és a közoktatási jogszabályok nincsenek összhangban a tankötelezettség megállapítását illetően. A közoktatási törvény személyi hatálya alól hiányoznak az „oltalmazott” státusúak, noha a menedékjogi törvény a menekültekkel azonos jogokkal ruházta fel őket. A menedékkérők esetében a befogadásról szóló tanácsai irányelv szerint a gyermekek tankötelessé válása legfeljebb három hónappal halasztható el⁴ szemben a közoktatási törvény által megnevezett egy évvel.

MIGRÁCIÓ ÉS OKTATÁS AZ ELMÚLT KÉT ÉVTIZED TÜKRÉBEN

AZ ERDÉLYI BEVÁNDORLÓK

A magyarországi bevándorlás közelmúltbeli folyamatát az 1988-tól Romániából érkező, többnyire magyar nemzetiségű bevándorlók hulláma indította el. A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint 1988–92 között 66 408 román állampolgár érkezett Magyarországra, többségük menekültként. Ebből 15 125 fő 0–14 év közötti gyerek volt. Ebben a létszámban nemcsak a menekültstátusért folyamodók, hanem a bevándorlók, a tartózkodási engedéllyel rendelkezők is benne foglaltatnak.

A családokkal érkező gyerekek beiskolázása nem jelentett különösebb nehézséget. Egyrészt a menekültstátusú gyerekek tankötelesek voltak, másrészt a tapasztalatok szerint nemzeti szolidaritásból és emberségből azoknak az erdélyi családoknak a gyerekeit is befogadták az iskolák, akiknek státusa rendezetlen volt. Ezeknek a gyerekeknek az integrációja nem okozott gondot az iskoláknak, hiszen az anyanyelvük magyar volt, és a kultúrában sem volt jelentős eltérés. A két ország iskolarendszerének különbözőségéből adódó problémák könnyen kezelhetők voltak például különbözőzeti vizsgákkal, esetenként évisméltéssel.

¹ 1993. évi LXXIX. Tv. 6. §. 1. bek.

² Lásd: 1993. évi LXXIX. Tv. 110. §. 1–9. bek.

³ 1993. évi LXXIX. Tv. 4/A. §. 1. bek.

⁴ A Tanács 2003/9/EK irányelve a menedékkérők befogadása minimumszabályainak megállapításáról, 10. §. 2. bek.

A JUGOSZLÁV VÁLSÁG

Az újabb nagy menekülthullám 1991–92-ben érkezett az egykori Jugoszlávia területéről. 1991 végére 48 ezer regisztrált menedékes tartózkodott Magyarországon, voltak köztük horvátok, bosnyákok, szerbek, szlovénok, albánok. Az jellemezte őket, hogy nagyobb részük nem beszélt magyarul, és többségük nem akart Magyarországon maradni, hanem szerettek volna visszatérni hazájukba vagy harmadik – leginkább nyugati – országba továbbutazni. A fent említett számú menedékes nem arányosan oszlott meg Magyarország területén. A menekült-táborokban, ezek környékén és a határvidékeken éltek nagyobb számban.

A gyerekek iskoláztatására különböző megoldások születtek. Nagyatádon és Bicskén azok a gyerekek, akik ha törve is, de beszélték a magyar nyelvet, a környező iskolákba iratkoztak be. Nagyatádon óvoda és nyolcosztályos iskola működött az átmeneti szálláson. Horvát tanterv alapján tanítottak, könyveket szereztek be, a környékbeli iskolák pedig használt iskolapadokkal, táblákkal segítettek. Az év végén kiadott bizonyítványokat a zágrábi tanügy is elfogadta, és pecsétjével látta el. Ugyanakkor az 1992/93. tanévben ugyanez a tanügy tiltakozott, mivel Nagyatádon a bosnyák gyerekeket a horvát nemzeti tanterv szerint oktatták.

Harkányban bosnyák iskolát is létrehozta. A pécsi horvát nemzetiségi iskola 250–300 horvát és bosnyák gyereket fogadott be 1990–93 között, akiknek szállást is adtak a kollégiumukban. Az oktatást úgy oldották meg, hogy nem integrálták a gyerekeket az iskolarendszerbe, hanem délutánonként a menekültek közül kikerült tanárok tanították őket az iskola tantermeiben. Arra is volt példa, hogy két észéki középiskola átköltözött Magyarországra. Először Nagyatádon, majd Kaposváron folytatták a munkájukat. Ezek az alternatív megoldások idővel megszűntek, mert csökkent a menekülő gyerekek száma, és azok a gyerekek, akik itt maradtak, magyar oktatási intézményekbe kerültek át.

MÁS MENEKÜLŐK

Az 1990-es évek közepétől egyre nagyobb számban érkeztek Magyarországra menedékkérők más európai, illetve Európán kívüli országokból. Főleg a befogadóállomások környéki iskolákban növekedett meg a külföldi gyerekek száma. Ez új feladatok elé állította az iskolákat és a pedagógusokat. Menekülttábor (befogadóállomás) működik Bicskén, Debrecenben, Békéscsabán.

Az egyik menekülttábor közelében lévő általános iskola igazgatója elmondta, hogy a törvénymódosítás kapcsán a befogadóállomás igazgatója személyesen kereste fel a két helyi iskolát, és felkérte őket, hogy fogadják be a külföldi gyerekeket.

Az érintett iskoláknak nagyon rövid idejük volt felkészülni a gyerekek fogadására, de mindegyik iskola teljesítette a kötelességét. Több olyan eset is ismert az elmúlt több mint tíz évből, ahol a beiskolázni köteles iskola nem fogadta be a gyerekeket, ezért a tábor(ok) működtetői kompromisszumos megoldásként

közeli települések iskoláiba helyezték el őket. Noha az 1990-es évek végéhez képest napjainkra jelentősen csökkent a menedékkérők száma, az elutasításból, kapacitás- és kompetenciahiányból fakadó iskoláztatási nehézségek számottevően nem enyhültek. Napjainkban az iskolák nehézségei nemcsak a nyelvismeret és interkulturális kompetencia hiányából, hanem az érkező gyerekek szocializációjából és pszichés problémáiból is adódnak.

MUNKAVÁLLALÁS ÉS LETELEPEDÉS CÉLJÁBÓL ÉRKEZŐ MIGRÁNSOK

A rendszerváltozás után a határok nyitottá válásával és a gazdaság fellendülésével a munkavállalók, befektetők számára is vonzóvá vált Magyarország. Az 1990-es évek eleji menekülthullámokkal párhuzamosan megindult a külföldiek magyarországi bevándorlása, letelepedése, és az évtized közepétől már az országba érkező migránsok többsége munkavállalóként, vállalkozóként, családtagként céljából vagy tanulási szándékkal érkezik. Noha a migránsok száma európai összehasonlításban nem magas, a kelet-közép-európai régió országainál nagyobb számban érkeznek Magyarországra külföldiek, és az ország migrációs különbözősége (a bevándorlók és a kivándorlók különbsége egy adott évben) az elmúlt két évtizedben folyamatosan pozitív.

Magyarországra elsősorban a szomszédos országokból érkeznek, többnyire magyar anyanyelvű, magyar nemzetiségű migránsok. Nincsenek az országban nagy, etnikailag homogén, többgenerációs bevándorlóközösségek, a migránsok többségének szociális, gazdasági helyzete, iskolázottsági és szakképzettségi mutatói a magyar lakossáéhoz hasonlóak, sok esetben még annál is jobbak. Ez leginkább a szigorú bevándorlási és letelepedési feltételekkel magyarázható: a bevándorláspolitikai erősen szelektál, és csak a stabil egzisztenciájúaknak kínál letelepedési lehetőséget.

A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint 2008-ban 174 697 külföldi tartózkodott legálisan három hónapnál többet az országban, ez az ország lakosságának durván 1,7 százaléka. Az elmúlt két évtizedben csaknem ugyanennyi külföldi szerzett magyar állampolgárságot (90 százalékuk magyar etnikumú volt), így az országban élő migráns vagy migráns háttérű személyek a lakosság körülbelül 3,4 százalékát teszik ki.

A bevándorlók – különösen az Európán kívüli országokból érkezettek – előnyben részesítik a városi környezetet, több mint 50 százalékuk a fővárosban és környékén él.

1. táblázat A MIGRÁNS LAKOSSÁG TERÜLETI MEGOSZLÁSA

	Teljes lakosság	Külföldi állampolgárok száma	Külföldiek aránya [%]
Magyarország	10 045 400	174 697	1,74
Közép-Magyarország	2 897 300	98 001	3,38
Budapest	1 702 300	74 344	4,38

A MIGRÁNS GYEREKEK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA

A Magyarországon élő migránsok között a gyerekek aránya alacsonyabb mint a magyar lakosság körében. A 2008-as népesedési adatok szerint a lakosság 15,3 százaléka 14 éves vagy fiatalabb, a Magyarországon élő külföldiek esetében ez az arány csak 7,9 százalék. Ennek megfelelően a közoktatásban tanuló külföldi diákok aránya is elmarad a migránsok lakosságon belüli arányától, mindössze egy százalék körülire tehető. Jelentős különbség mutatkozik a migránsok között a gyerekek arányában aszerint, hogy mely kontinensről származnak. Az Ázsiából érkezők esetében a gyerekek aránya csaknem azonos a magyar lakossággal, az Európából származóknál (és a migránsok többsége közülük kerül ki) viszont messze elmarad a magyar átlagtól.

2. táblázat **A MIGRÁNS GYEREKEK ARÁNYA SZÁRMAZÁSI RÉGIÓ SZERINT**

Származás	Teljes népesség	0–14 éves	%
Európa	146 145	9572	6,5
Afrika	1913	168	8,8
Amerika	3557	403	11,3
Ázsia	22 356	3337	15
Óceánia	224	28	12,5
Hontalan	224	9	4
Ismeretlen	275	263	95,6
Egyéb	3	0	0
Összes külföldi	174 697	13 780	7,9

Ha a közoktatási statisztikák felől vizsgáljuk a migráns gyerekek számát, azt tapasztaljuk, hogy az évtized eleje óta a migráns tanulók számának megfigyelhető növekedése megállt, és az elmúlt néhány évben csökkenni kezdett a tanulólétszám. Ez nem jelenti feltétlenül a migráns háttérű tanulók létszámának fogyását, hiszen magyar állampolgárságot szerezve csak a statisztikai nyilvántartásból kerülnek ki, az iskolából nem, mindenesetre biztos, hogy a korábbi utánpótlás jelentősen csökkent.

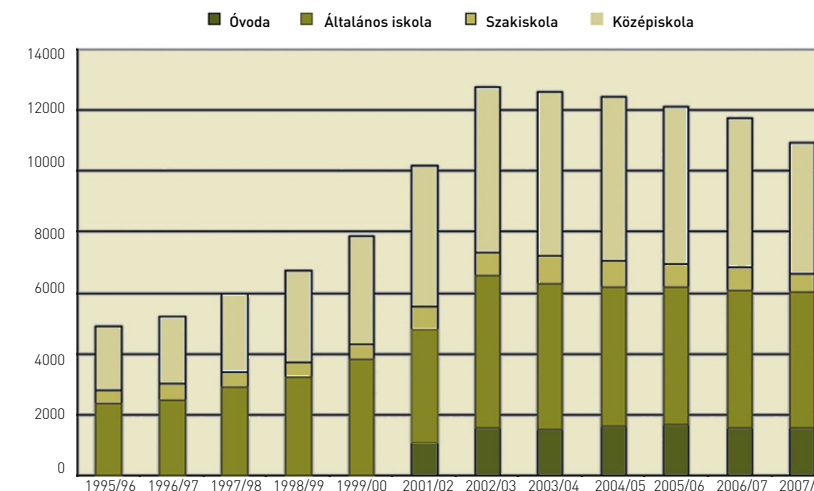

3. táblázat **A MIGRÁNS GYEREKEK SZÁMA A KÖZOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBEN**

Év	Óvoda	Általános iskola	Szakiskola	Középiskola	Összesen
1995/96	n.a.	2353	463	2046	4862
1996/97	n.a.	2465	518	2255	5238
1997/98	n.a.	2899	505	2573	5977
1998/99	n.a.	3228	466	3038	6732
1999/00	n.a.	3830	444	3566	7840
2001/02	1048	3777	685	4640	10 150
2002/03	1554	5002	738	5459	12 753
2003/04	1538	4761	911	5365	12 575
2004/05	1608	4577	882	5353	12 420
2005/06	1683	4515	717	5152	12 067
2006/07	1584	4496	741	4921	11 742
2007/08	1603	4399	633	4281	10 916

Forrás: OKM, Oktatási Évkönyv 2007/2008

1. ábra **A MIGRÁNS GYEREKEK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA A KÖZOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBEN 1995 ÉS 2008 KÖZÖTT**

Saját tapasztalataink alapján azt is hozzátehetjük, hogy nemcsak hiányosak, hanem nem is egységesek (összehasonlíthatók) a különböző intézmények által közreadott adatok. Például a KSH által nyilvántartott tanköteles korú gyerekek egy része (kb. harmada) nem jelenik meg az OKM által közzétett adatokban.

Az adathiány megnehezíti a téma átfogó tanulmányozását és a segítőprogramok kidolgozását.

A különböző adatok szerint a közoktatásban részt vevő gyerekek számához viszonyítva a migráns gyerekek száma elenyésző, de igen nagy a különbség az iskolák közötti megoszlás tekintetében. Egy 2002-ben végzett vizsgálat⁵ szerint 1209 olyan általános iskola volt, amelyekben külföldi gyereket is oktattak, ez átlagosan 3,16 külföldi gyereket jelent iskolánként. Volt olyan iskola, ahová egy, de létezik olyan is, ahová 238 külföldi gyerek járt (a magas létszám a két tannyelvű vagy nemzetiségi iskolákra jellemzőbb). A létszám nemcsak iskolánként, hanem területileg is nagyon változó. A szomszédos országokból érkező gyerekek jobban szétszóródnak az ország iskoláiban, mint az egyéb országokból érkező gyerekek. A nem magyar anyanyelvű külföldi gyerekek nagyobb számban tanulnak a fővárosban és a városokban, a régiókat tekintve a Közép-Magyarországon, a Nyugat-Dunántúlon, illetve a Dél-Dunántúlon működő iskolákban.

Korábbi felmérések tapasztalatai alapján a külföldi gyerekek létszáma különösen abban az esetben magas, ha:

- az iskola a származási országok által fenntartott vagy államközi együttműködésen alapuló intézmény (például a bolgár anyanyelvűek a Hriszto Botev Bolgár–Magyar Óvoda, Általános Iskola és Gimnáziumban, az angol anyanyelvűek a Britannica – Angol nyelvű Nemzetközi Iskolában vagy pedig a Hungarian–British International Schoolban tanulnak);
- a tanítás nyelve azonos a származási ország nyelvével, vagy az adott nyelv valamilyen tagozatos oktatási formában van jelen (például nemzetiségi iskolák);
- nagyobb csoportban együtt élő vagy dolgozó külföldiek közelében működik az intézmény (ilyen például Budapesten, a VIII. kerületben a Józsefvárosi Németh László angol–testnevelés tagozatos vagy a Losonci téri általános iskola). Ezekben az iskolákban elsősorban távol-keleti származású – kínai, vietnami gyerekek tanulnak, amit talán az iskolák elhelyezkedése (piacokhoz közel, olcsó lakbérek) és a migránsokkal szembeni toleránsabb környezet magyaráz;
- az iskola menekülttábor közelében működik (például Bicskén, Debrecenben, Békéscsabán).

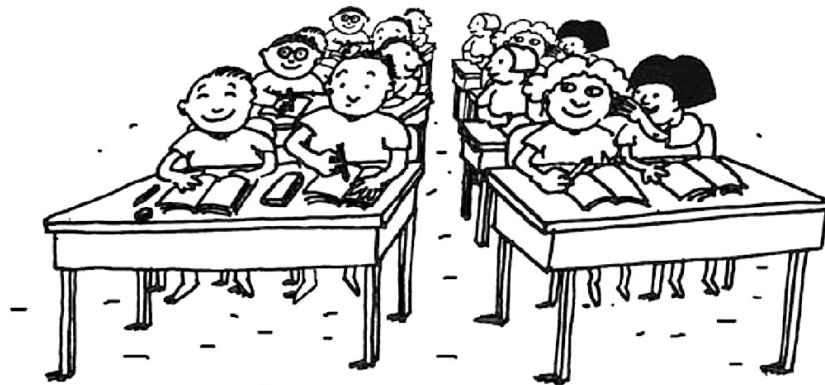
Az uniós tagországokhoz viszonyítva a külföldi gyerekek létszáma a magyar oktatási intézményekben alacsony, a korábbi évek növekedése után jelenleg stagnál, sőt kismértékben csökken.

⁵ Vámos Ágnes [2002]: Külföldi tanulók a magyar közoktatásban. Kutatásfejlesztési zárójelentés az Oktatási Minisztérium megbízásából, Budapest.

A kutatás adatai szerint a nem magyar állampolgárságú tanulók többsége önkormányzati iskolákba jár. Egy-egy iskolában kevesen vannak, és különböző országokból.

Az oktatási törvény lehetővé teszi, hogy a külföldi gyerekek a magyar gyerekekkel azonos feltételekkel vegyenek részt az oktatásban. Ez a gyakorlatban nagyobb követelményeket támaszt: a külföldi gyerekek ugyanis megkülönböztetett odafigyelést és speciális felkészülést igényelnek ahhoz, hogy a törvény által biztosított jogokkal élni tudjanak. Noha a külföldi gyerekek száma nem kiugróan magas a közoktatási intézményekben, és az elmúlt évek tendenciája szerint nem is számíthatunk lényeges változásra a közeljövőben, a meglévő létszámmal sem kis feladat szakszerűen foglalkozni, és országos szinten gyerekek ezreiről van szó.

Ha a külföldi gyerekek beiskolázásával, a beiskolázás nehézségeivel kapcsolatos problémákkal szembenézve szakmai megoldásokat keresnek az iskolák és a tanárok, és ebben a szaktárca is segítséget nyújt számukra, akkor felkészülten és saját feladataikat is megkönnyítve tehetik lehetővé az oktatást a gyerekek számára.

A MIGRÁNS GYEREKEK OKTATÁSA, NEVELÉSE

A MIGRÁCIÓ HATÁSA

Az előző fejezetekben általánosságban beszéltünk a migrációról. Ebben a fejezetben a vándorlásból fakadó mentálhigiénés tényezőkkel foglalkozunk bővebben.

A migráció nagyban kihat a migránsok, így a migráns gyerekek további életére, de legalábbis a migráció utáni első évekre. Ezek az élmények nagymértékben befolyásolják a gyerekek tanulását és beilleszkedését.

A migránsokról általánosságban elmondhatjuk, hogy többnyire a jobb élet, az anyagi körülményeik javítása céljából hagyják el hazájukat. Mind lelkiileg, mind anyagilag van idejük felkészülni az útra. Magyarországon munkát vállalnak, és általában hamarosan magasabb életszínvonalat érnek el, mint ahogy előzőleg éltek. A környezetéből kiszakított ember azonban, még ha maga választotta is az elköltözést, fokozott lelki terhekkal érkezik. Minden ember számára nehéz elfogadni a változást, feldolgozni a veszteségeket és hozzászokni az új körülményekhez. Különösen igaz ez a gyermekekre, akik általában nem vesznek részt a migrációval kapcsolatos családi döntések meghozatalában, a költözést, az idegen országban való letelepedést az események passzív szenvedőiként élik át. A barátok elvesztése, a megszokott környezetből és kapcsolatokból való kiszakadás a szülők döntésének eredménye, a gyerekek sokszor nem vagy csak verbálisan azonosulnak a család migrációját indokló távolabbi gazdasági célkitűzésekkel. „Egy kínai fiú 15 éves, de még általános iskolába jár. 1995-ben jött Magyarországra. Otthon sok barátja volt, itt egyedül van, hasonló korú kínai barátja nincs. (...) A szeretne-e hazamenni kérdésre mégis egyértelmű nemmel válaszol.” (Nyíri, 1998).

A Magyarországon való letelepedést, bevándorlást vagy tartózkodást szigorú feltételekhez kötik; például a letelepedést kérelmezők egy főre eső jövedelmének magasabbnak kell lennie a minimálbérnél. Noha az anyagi háttér elviekben nem jelent problémát az önkéntes migránsok nagy részének, a letelepedni kívánók között vannak olyanok, akik nem könnyen teljesítik a feltételeket, és csak nehezen tudják megteremteni az egzisztenciális biztonságot. A migráció kezdeti szakasza a legtöbb család számára átmeneti gazdasági nehézségekkel jár, a szülők emiatt éppen a kritikus időszakban tudnak kevesebb támogatást nyújtani a gyerekeknek. A megszokott környezet és kapcsolatrendszer elvesztéséből fakadó pszichés folyamat – az úgynevezett kulturális gyász – jelentős hatással van a migráns gyermekek mindennapi működésére, sokuknak egy életen át meghatározó, nehezen vagy egyáltalán nem feldolgozott traumatikus élménnyé válik. A gyermekeknek újra kell értékelniük saját kulturális

rendszerükhöz való viszonyukat, emellett pedig ki kell alakítaniuk új környezetük, a befogadó társadalom kultúrájához, szokásaihoz való viszonyt. A kulturális változás az akkulturáció két kultúra folyamatos találkozása és kölcsönhatása során zajlik. A migránsok esetében általában egy többségi (befogadó ország) kultúrájával áll szemben a (saját) kisebbségi kultúra. A változás a saját és a többségi kultúrához való viszony alapján többféleképpen alakulhat (Berry, 1988) (2. ábra).

2. ábra. AZ AKKULTURÁCIÓS FOLYAMAT LEHETSÉGES KIMENETELI

Az egyén viszonya		...a befogadó közösség kultúrájához	
		elfogadja	elutasítja
... saját	megőrzi	INTEGRÁCIÓ	SZEGREGÁCIÓ
kultúrájához	elveti	ASSZIMILÁCIÓ	MARGINALIZÁCIÓ

Amennyiben a migráns megőrzi a saját kultúráját, ugyanakkor elfogadja, megérti és tiszteli a befogadó közösség kultúráját, az egyén integrálódik (a következő fejezetben az integrációról bővebben is szólunk). Az integráció mind az egyén, mind a befogadó társadalom számára a legkívánatosabb állapot. A befogadó közösség sok esetben az integráció alatt azt érti, hogy a külföldi „váljon magyarrá”, vagyis a befogadó társadalom kultúráját és szokásait tegye magáévá úgy, hogy közben a sajátját elveti. Ez valójában az asszimiláció, amit a monokulturális társadalmak sokszor összekevernek az integrációval.

Nemkívánatos állapot a marginalizáció, amikor az egyén vagy a közösség mind a saját, mind a többségi társadalom kultúráját elutasítja, valamint a szegregálódás, ami csak a saját kultúra elfogadását jelenti.

A migráns gyerekek oktatása és nevelése akkor zökkenőmentes, ha az akkulturációs folyamat eredménye az integráció.

Az akkulturációs folyamat során a legtöbb nehézséggel az idősebbek és a kevésbé képzett, alacsony életszínvonalon élő, munka nélküli migránsok (többnyire menekültek) találkoznak.

ELHELYEZKEDÉSI NEHÉZSÉGEK

A munkába állással kapcsolatos nehézségek hosszú távú problémákat idéznek elő. A munkanélküliség nemcsak pénzügyi nehézségeket okoz, hanem a személyiségre is súlyos hatást gyakorol, gyakorivá válnak a mentális problémák. Még a sikeresen álláshoz jutottak is keményen megtapasztalják a lecsúszást, amely fenyegetően hat mind az önbecsülésre, mind pedig az életszínvonalra. A legtöbb esetben a saját országukban szerzett diplomát nem tudják honosítani, vagy hiányos magyar nyelvtudásuk miatt nem folytathatják a tanult szakmát. Például a Pakisztánban vagy Örményországban orvosi diplomát szerző és praktizáló orvost legfeljebb fizikai munkásnak vagy segédmunkásnak alkalmazták.

GENERÁCIÓK KÖZÖTTI KONFLIKTUSOK

Mivel a gyerekek rugalmasabbak, a személyiségük folyamatosan fejlődik, gyorsabban alkalmazkodnak a befogadó ország kultúrájához, mint a felnőttek. A legnehezebben az idős emberek és a nők alkalmazkodnak, akik idejük nagy részét otthon töltik. A generációk közötti szakadék olyan jelenség, amely az idő jelen múltával nemhogy csökkenne, hanem éppen növekszik. Ezek a problémák évekkal a letelepedés után jelentkeznek, és jelentős feszültségeket okoznak a gyerekekben.

SZOCIÁLIZÁCIÓ ÉS OKTATÁS

Számos nemzetközi kutatást végeztek már az 1930-as évektől kezdve arra nézve, hogy a gyerekek iskolai sikerességét hogyan befolyásolja a szülők iskolához való viszonya, a kulturális háttér, a nyelvi és a szociális háttér.

A kutatások eredményei minden esetben azt mutatták, hogy az előbbi tényezőknek igen jelentős szerepük van az iskolai beilleszkedésben és sikerességben. Noha mindegyik kutató a saját területét jelölte meg a legmeghatározóbb tényezőnek, egyértelmű, hogy ezek a tényezők hatnak egymásra, és együttesen határozzák meg a gyerekek iskolai sikerességét – a migráns gyerekek esetében még a bizonytalanság, a változások, az otthonelhagyás, a menekülés következtében kialakult zűlélt lelki állapot, traumák is hozzáadódnak.

A migráns csoporton belül a magyar kultúrától nagyon különböző kultúrájú és anyanyelvű migráns gyerekek beilleszkedése sokkal nehezebb. Ez mind az önként vándorlókról, mind a kényszervándorlókról elmondható. Kevesebbet érintkeznek osztálytársaikkal, magyar beszéd- és íráskészségük lassan fejlődik – előbbi jobbra az iskolai szlengben merül ki –, lemaradnak a tanulásban, sok esetben évet ismételnék, ami mind az integrációjukra, mind a személyiségfejlődésükre negatív hatással lehet. A helyzetet súlyosbítja, ha a szülők nem tudnak elegendő időt fordítani gyerekeikre, aki így ingerszegény környezetben, közösség hiányában a saját nyelvét sem tanulja meg rendszeresen.

Az elmúlt évek kutatásai nyomán az is nyilvánvalóvá vált, hogy a gyermekek szociális értelemben vett hátrányos helyzetét nemcsak a családok anyagi helyzete, hanem a szülők műveltségi foka is meghatározza. A szociálisan hátrányos helyzetű gyerekek leggyakoribb nevelési-oktatási problémái:

- osztályismétlés,
- gyakoribb elhelyezés kisegítő osztályokban,
- az általános iskola befejezésekor az átlagosnál egy-két jeggyel gyengébb eredmény,
- a középszintű gyerekei körében nagyobb arányú részvétel az alacsonyabb szintű középiskolai képzési formában,
- kis arányú részvétel a magasabb szintű, főiskolai vagy egyetemi képzésben.

Ahogy ez a hazai vizsgálatokból is kiderül, az iskolai szocializáció még akkor is hosszú folyamat, ha a gyerek magyar anyanyelvű, például határon túli magyar kisebbség tagja. A migráns gyerekekben más iskolakép él, mások a tanulási tapasztalataik. Más a tanár-diák viszony, mások a kortársi kapcsolatok, más a nemek közötti viszony, mások a nemi szerepek, mint Magyarországon. Ahhoz, hogy az iskolai szocializáció folyamatát segíteni tudjuk, a következő fejezetekben taglalt tényezőkre kell figyelni.

MIGRÁNS TANULÓK BELÉPÉSE AZ ISKOLÁBA

A kilencvenes években a külföldi tanulókat fogadó legtöbb iskola pedagógiai programjában nem szerepel a külföldi gyerekek fogadásával, oktatásával, integrációjával kapcsolatos pedagógiai koncepció. Ahogy egy tanár mondta: „Jöttem, én nyitott voltam erre a dologra, és aztán beletanultam.” Az afgán kisfiú érkezéséről a tanítónő szeptemberben értesült. Ezt megelőzően nem volt külföldi diákja, sem ideje nem volt felkészülni, sem olyan szakirodalmat nem talált, ahol segítséget kapott volna: „mindig a napi helyzet diktálta, hogy mit lehet tenni” – mesélte a Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület keretében végzett kutatás során. Ma már jobb a helyzet abból a szempontból, hogy mindenesetre tudjuk azt, hogy a tanuló esélyeit megkönnyíti, ha van előre kialakított program, vannak alapelvek, és ismerjük a célcsoportokat, amelyekre tekintettel kell lenni:

- Az osztálytanító, osztályfőnök felkészülése a tanuló fogadására,
- A migráns gyerek és szüleinek felkészítése az iskolára,
- Az iskola, a fogadóközösség (pedagógusok, tanulók) felkészítése a tanulóval és szüleivel való együttműködésre.

A PEDAGÓGUS FELKÉSZÜLÉSE

A pedagógusok felkészülése a szülőkkel és a gyerekekkel való kapcsolatfelvétellel kezdődik, de előbb-utóbb a gyerek kultúrájával, vallásával, nemzetiségével kapcsolatos információkat is össze kell gyűjteniük, szükség esetén utána kell olvasniuk. Ezek az információk hozzásegítik ahhoz, hogy jobban megérthessék a gyerek viselkedését, tanulási múltját, meghatározhassák a pedagógiai beavatkozás lehetséges irányait. Tanácsos ezeknek az információknak egy részét a fogadó osztállyal, a gyerekekkel foglalkozó tanárokkal is megismertetni. A gyerek korábbi tanulmányai sokszor az adott ország iskolarendszerének, az oktatásnak, az iskolának, a társadalmi helyzetének az ismeretében nyer értelmet. Ehhez kapcsolható az egyéni szabott felzárkóztató terv, fejlesztési program, ennek része lehet annak

a tudástöbbletnek a bemutatása is, amellyel a tanuló minden bizonnyal rendelkezik. A migráns gyerekekkel foglalkozó pedagógusok tapasztalata szerint⁶ a következők fontosak az iskolakezdést megelőző időszakban:

- A felkészülés első lépéseként – ha van közös nyelv – a szülők jelenlétében beszéljünk a gyermekkel. Alakítsuk ki az első benyomást a személyiségéről, múltjáról, életkörülményeiről. Vigyázzunk a közismert elsőbbségi hatás⁷, holdudvarhatás⁸ jelenségeire! Legyünk képesek időről időre felülvizsgálni első benyomásainkat, hiszen a tanuló talán a friss migrációs élmény (negatív) hatása alatt van, talán magatartásán a szorongást keltő ismeretlen helyzet, új iskola, új pedagógusok érezhetőek.
- Legalább a kezdeti időszakban igyekezzünk tolmácsot alkalmazni. A mostani gyakorlat – általában a pénzhiány miatt – az, hogy a nyelveket beszélő tanárok egy harmadik idegen nyelv segítségével próbálnak kommunikálni. Ez nem mindig hatékony. Aggályos olyan tanítványt segítségül hívni, aki az új tanuló anyanyelvét és a magyar nyelvet is ismeri, mert a kis tolmács szerepzarba kerülhet.
- A tanuló tantárgyi tudásának felmérése rendszerint hosszadalmasabb és a szaktanárok kompetenciája.
- A magyarnyelv-tudást egyszerű témákról, a tanuló érdeklődésébe vágó beszélgetéssel próbáljuk felmérni, kezdeményezhetünk képek alapján.

A pedagógusok felkészülése a szülőkkel és a gyerekekkel való kapcsolatfelvétellel kezdődik, de előbb-utóbb a gyerek kultúrájával, vallásával, nemzetiségével kapcsolatos információkat is össze kell gyűjteniük, szükség esetén utána kell olvasniuk.

A MIGRÁNS GYEREK ÉS SZÜLEINEK FELKÉSZÍTÉSE

A migráns gyerekek esetében a személyes kapcsolatoknak az átlagosnál nagyobb a jelentőségük. A pedagógusoknak az átlagosnál több időt kell fordítaniuk és a lehető legjobb technikákat kell alkalmazniuk a gyerekekkel és a szülőkkel való kommunikáció során. Az iskola és a szülők közötti egészséges partnerkapcsolat kialakítása ösztönzően hathat az egyébként hátránnyal induló gyerekek iskolai

⁶ Forrás: 2002 novemberében szervezett szeminárium a migráns gyerekekkel foglalkozó pedagógusok számára (Menedék E.).

⁷ Az első benyomás gyakran meghatározó erővel befolyásolja a másik emberről kialakított általános képünket, hacsak nem fordítunk különleges figyelmet arra, hogy ezt a hatást tudatosan kezeljük, és megőrizzük nyitottságunkat a személyiség irányába.

⁸ Más néven haloefektus: a személyészlelés jellegzetes torzítása, amelyben néhány pozitív vagy negatív vonás alapján értékeltünk egy másik személyt oly módon, hogy az elsőként megfigyelt vonásokat kiterjesztjük a megítélendő személy összes tulajdonságára. Ezzel magyarázható az a gyakori feltételezés is, hogy a jó külsejű embereket a legtöbbször intelligensnek, kedvesnek, vezető egyéniségnek tartanak.

teljesítményére. A probléma kezelésében nagy szerepet kaphatnak a szociális munkások és az anyanyelvi tanárok vagy asszisztensek. Ők segíthetik a családok és az iskola közötti kommunikációt, valamint a viszonyok együttes ismeretében hozzájárulhatnak a problémák megoldásához. Sok esetben a szülők nem ismerik a magyar iskolarendszert, a tanítási tervet, az értékelési módot, iskolai jogait és kötelességeiket. Ha ezeket a tanár nem csupán ismerteti a szülőkkel és a gyerekekkel, hanem el is magyarázza, akkor a szülők nagyobb valószínűséggel támogatják és ösztönzik tanulásra a gyereket.

Az ismeretlentől, a változástól való félelem, a bizonytalanság különösen a migráció első időszakában hatja át a migráns gyerekek életét. Ha az iskola is bizonytalansági forrásként jelenik meg, akkor gátolja, de legalábbis hátráltatja a beilleszkedés folyamatát. Ha a gyerek tudja, hogy „mi vár rá”, ha közösen tűzik ki a nem elérhetetlen célokat, akkor várhatóan sokkal könnyebb lesz beilleszkednie és tanulnia. Ez nem könnyű feladat, mert a tapasztalatok szerint a szülők látólag nem érdeklődnek. Magyarországot gyakran átmeneti országnak tekintik, nem szeretnék letelepedni, nem tartják fontosnak gyerekeik iskolai előmenetelét. Mivel a szülőkkel való kapcsolattartás nem csak a felkészülés folyamán fontos tényező, a későbbiekben egy egész fejezetet szánunk e témának, bemutatva a tanárok gyakorlati munkája során felmerülő problémákat és ezek megoldási lehetőségeit.

Az iskola és a szülők közötti egészséges partnerkapcsolat ösztönzően hat a tanuló iskolai szocializációjára, előmenetelére.

A FOGADÓ OSZTÁLY ÉS AZ ISKOLAKÖZÖSSÉG FELKÉSZÍTÉSE

Ha váratlanul, bejelentés nélkül érkezünk vendégségbe vagy egy társaságba, és ha emellett még kissé „mások” is vagyunk, például az átlagostól eltérően öltözködünk, akkor a társaság is feszélyezve érzi magát, és mi is. Így történik ez egy migráns gyerek érkezése esetén is. Ezért célszerű az osztályba járó gyerekeket tájékoztatni az új „vendég” érkezéséről.

A TANULÓ FOGADÁSÁNAK SZEMPONTJAI

Egy kínai kisfiú érkezésekor a tanító néni elbeszélgetett az osztállyal, elmondta, hogy a kisfiú Kínából érkezett, még nem ismeri az itteni szokásokat, tehát segíteni kell neki. Ezt természetesnek kell tekinteni, és akkor a gyerekeknek semmi gondot nem okozhat.

Az eltérő szokások és viselkedési módok elfogadtatása, értéként való bemutatása szükséges a gyerekek számára.

A más kultúrákról, a vallásokról, a bőrszínről, az etnikai különbségekről szóló ismeretek bevezetése, ismertetése apró lépésekben, mindenekelőtt a tanulók főbb érdeklődési körét (zene, tánc, filmek) figyelembe véve valósítható meg. Így lehet elkerülni a kötelező jellegét és az ebből fakadó szembehelezkedés, elutasítás kialakulását.

Forrás: A Menedék Egyesület 2002-es szemináriuma.

A pedagógusoknak nemcsak a beilleszkedés során kell odafigyelniük ezekre a különbségekre, hanem a migráns gyerekek oktatásának minden területén, mivel ez törvény által előírt kötelezettségük is. Megfelelő tájékoztatással a fogadó osztály várakozóvá tehető, pozitív légkör alakulhat ki, amelyben a migráns gyerek biztonságban érezheti magát.

Mindemellett nagyon fontos a fogadó osztály szülői közösségének felkészítése, valamint szociális érzékenységük növelése. A pedagógusok szerint a magyar gyerekek szülei közömbös vagy a közömbösnél pozitívabb hozzáállást mutatnak a migráns gyerekekkel kapcsolatban, miközben a felnőtt migránsokat nehezebben fogadják el. Ezt főleg azoknak az iskoláknak a pedagógusai erősítették meg, amelyek vonzaskörzetében menekülttábor működik. A tábori körülmények, a sok nemzetiség egymás mellett élése időnként botrányokkal, veszekedésekkel, etnikai összetűzésekkel jár, amelyeket a helyi lakosság bizony rossz néven vesz. Az ilyen események és a szülők előítéletessége negatívan hatnak a gyerekek elfogadására. Ennek megoldása, az előítélet csökkentése a település iskoláinak is feladata.

Nagyon fontos az eltérő nyelv, szokások, viselkedési módok, éttrend elfogadtatása, értéként való bemutatása a többségi gyerekek számára.

A MIGRÁNS GYEREKEK OSZTÁLYBA HELYEZÉSE

A migráns gyerekek különböző életkorúak, és különböző tanulmányi háttérrel érkeznek. A legtöbben nem ismerik a magyar nyelvet és a latin betűket sem. Mindezeket figyelembe véve kell az iskola igazgatójának döntenie arról, hogy melyik osztályba helyezi őket. Magyarországon a migráns gyerekek szintfelmérésére és osztályba helyezésére nincs kidolgozott egységes módszer. A gyakorlatban minden olyan iskolában, ahol migráns gyerekeket is oktatnak, különböző megoldások kipróbálása során találták meg a jó vagy az általuk jónak vélt megoldást. Eddig két, markánsan különböző „irányzat” alakult ki.

ÉVISMÉTLÉSES MEGOLDÁS

Az egyik irányzat szerint a gyereket korától függetlenül első osztályba helyezik, és csak akkor teszik lehetővé számára, hogy különbözőzeti vizsgát tegyen, amikor el-sajátította a magyar írást és olvasást. Ha ez sikeres, akkor felsőbb osztályba kerülhet. Így vélekedett erről egy budapesti iskola igazgatója: „Az vált be a legjobban, hogy akárhány éves a gyerek, az első osztályba tesszük. Persze ez is csak úgy jó, ha szeptemberben jön, ha év közben érkezik, akkor megint kiesik az elejéből. Itt, az első osztályban ugyanúgy megtanul írni, olvasni, mint a többi elsős, és mellette magyarul is megtanul. Egy év után, ha már jól tud beszélni, osztályozóvizsgákat tehet, és felkerülhet akár felsőbb tagozatba. Ez tényleg eredményes. Azt nem tudjuk vállalni, hogy minden gyereket külön felzárkóztassunk.” Így aztán előfordul, hogy tizenévesek kerülnek a hat-hét évesek közé. Ezt a gyakorlatot a legtöbb iskola és a témával foglalkozó szakemberek helytelennek tartják, mivel negatív pszichés következményei lehetnek mind a migráns, mind az osztályba járó többi gyerek esetében.

Sokáig az volt a gyakorlat, hogy a tanuló egy évvel kisebb osztályba került, mint ahol folytatnia kellene. Az ilyen „évesztés” azonban csak a szülővel és gyermekkel történt megbeszélés és egyetértés alapján fogadható el, és csak abban az esetben, ha a tanuló nem magyar anyanyelvű. Bár látszólag vannak érvek mellette, de – ha közelebről megvizsgáljuk azokat – sokuk nem állja ki a próbát.

4. táblázat

Az évesztés mellett szóló leggyakoribb érvek	Az évesztés ellen szóló pedagógiai érvek
A tanuló nem találkozik új tantárgyi ismeretekkel, ezért jobban tud a nyelvi fejlődésre koncentrálni.	A tanuló elveszti érdeklődését, ha ismét azt kell tanulnia, amit korábban már megtanult.
A tanuló beilleszkedése biztonságosabb abba az évfolyamba, amelyikbe már egyszer járt.	A tanuló idősebb kortársainál, és ha eleve évesztes volt vagy a migráció során már vesztett évet, akkor tanulmányaiban nem halad előre, túlkorossága viszont nő.
A tanuló évismétlésként éli meg ezt a helyzetet.	A tanuló „bukásként” élheti meg ezt a helyzetet.

A korkülönbség mindkét fél számára frusztráló és negatívan hat a gyerekek fejlődésére önértékelésére. Nem megfelelő sem a migráns gyerekek sem az osztályközösség számára. Ezért ez a – korábban kedvelt – megoldás nem támogatható, alkalmazását nem ajánljuk.

KOMPENZATÓRIKUS MEGOLDÁS

A másik „irányzatban” a migráns gyereket a korának megfelelő osztályba helyezik el. Külön foglalkoznak vele, segítik őt abban, hogy felzárkózhasson a többiekhez. A ma elfogadott szakmai álláspont ezt a módszert tartja helyesnek, és elfogadottan ajánlja. Olyan külföldi országokban, ahol a migráns gyerekek oktatása hosszabb múltra tekint vissza, a gyerekek osztályba sorolását törvényileg is szabályozták. Például Ausztriában is megpróbálják a koruknak megfelelő osztályba helyezni a frissen érkezett gyerekeket. Ha ez nem lehetséges, akkor maximum egy évvel alacsonyabb osztályba lehet tenni őket. Mindkét esetben általában két év alatt felzárkóznak, utoléri a többieket. Svédországi gyakorlat, hogy a migráns gyerekek kezdésként felkészítő tagozatba kerülnek, ahol két-három hét alatt el-sajátítják a legalapvetőbb kifejezéseket, nyelvileg gyorsan fejlesztik őket. Ezalatt felméri tudásszintjüket, megismerik személyiségüket és teljesítőképességüket, majd besorolják őket a koruknak megfelelő osztályba.

Besoroláskor az is szempontként merülhet fel, hogy egy osztályba hány külföldi állampolgárságú gyerek kerüljön. A legtöbb tanár szerint a kezdeti időszakban sokkal fontosabb a gyerekek érzelmi biztonsága, ezért célszerű olyan osztályba tenni őket, ahol esetleg már van a saját kultúrájukból származó és a nyelvüket beszélő gyerek. Ilyenkor nem érzik egyedül magukat, van akivel szót váltsanak, segíthetik egymást. Másrészről az sem tűnik jó megoldásnak, ha aránytalanul sok külföldi gyerek jár egy osztályba, mert elszigetelődnek, és ez gátolja őket a beilleszkedésben és a magyar nyelv tanulásában.

A kezdeti időszakban a gyerek érzelmi biztonsága a legfontosabb.

TANULMÁNYOK AZ ISKOLÁBAN

AZ ELSŐ NAP AZ ISKOLÁBAN

Az iskolában eltöltött első napnak nagy jelentősége van. Ekkor kerül sor az olyan formális eseményekre, mint amilyen a bemutatkozás, a megfelelő ülőhely, szekrény, a padtárs kiválasztása, az iskola megismerése. Ahogy ez több kutatásból is kiderült, erre a napra majdnem minden gyerek emlékszik. „Akkor még egy szót sem tudtam magyarul. Nem voltak kínaiak az osztályban, csak az iskolában, először csak ültem és néztem ki az ablakon, mert nem értetem semmit” – mondta egy kínai kisfiú. Egy szíriai lány így emlékszik: „Bemutatkozott a tanár, aztán mondta, hogy én is mutakozzak be. Én nem érttem persze. Valahogy megértettük egymást, mutogatással. Aztán én is bemutatkoztam, mondták hogy üljek le ide, egy arab gyerek mellé. Volt egy arab barátnőm, és akkor foglalkoztak velünk.”

Egy kínai kisfiút az első napon édesapja elkísért az iskolába, és beszélgetett a tanárral. „Nem gondoltam semmi különöset, kicsit féltem. Attól nem, hogy nem

tudok majd beszélgetni” – mondja. Úgy emlékszik, hogy a tanító néni és az osztály örült, hogy közéjük került. Amikor a bemutatkozás után az apuka távozott, kezdetben félt, sírdogált egy kicsit, de úgy emlékszik, hogy délután már jó volt, mert a gyerekek barátságosak és segítőkészek voltak.

A MIGRÁNS GYEREKEK INTEGRÁCIÓJA, BEILLESZKEDÉSE

Az integráció hosszú folyamat, amelynek részesei az egyén, a közösség, a többségi társadalom. Dinamikus és kétirányú változási folyamat. A külföldiek esetében az egyénnek felkészülnie kell lennie a befogadó társadalom életformájának elfogadására, anélkül hogy saját kulturális identitásából veszítene, a befogadó társadalom szemszögéből viszont megköveteli azon hajlandóságot, hogy az egyének és a közösségek (beleértve a közintézményeket, iskolákat) alkalmazkodjanak a lakossági összetétel alakulásához, elfogadják a migránsokat a nemzeti társadalom részeként. Az iskolai életben történetek kihatnak a gyermek aktuális és jövőbeli társadalmi helyzetére, s nem különben a család aktuális és jövőbeli társadalmi integrációjára. A gyermek kiszolgáltatott helyzetű, saját sorsára csak életkorának és élethelyzetének megfelelően, korlátozottan tud hatással lenni. Sokszor a szakértő felnőttek, pedagógusok, szociális munkások hozzáértésén és tevékenységén áll vagy bukik a sikeres beilleszkedés.

Az iskolai életben történetek kihatnak a gyermek aktuális és jövőbeli társadalmi helyzetére.

AZ INTERKULTURÁLIS PEDAGÓGIAI GYAKORLAT

A TÖBBSÉGI TANULÓK INTERKULTURÁLIS TANULÁSA

A migráns tanulók iskolai integrációjának legfontosabb eleme az, hogyan viszonyul, mit tanul a közös élmények kapcsán a többségi tanuló. Nem lehet csak a külföldiek, idegen ajkúak oldaláról szemlélni a hatásokat. Bármelyik oldalról közelítjük is meg a kérdést, tudnunk kell, hogy az interkulturális tanulás kiindulópontja minden esetben a saját identitás. „Ez azt jelenti, hogy az interkulturális tanulási folyamatokban folytonosan kezelniük kell azt, hogy honnan származunk, mit éltünk meg, és mivel szembesültünk. A másokkal való találkozás előfeltétele, hogy megpróbáljuk megérteni magunkat, saját identitásunkat. Mi változhatunk egy találkozás révén, a körülöttünk lévő világ viszont nem feltétlenül. Ez komoly kihívás. Ezért a folyamat részeként annak felelősségét, lehetőségét és azokat a korlátokat is kezelniük kell, hogy új tudás hordozói vagyunk.”⁹ Az interkulturális tanulás akkor lehet sikeres, ha a kultúrák közötti távolság érzete csökken, ha a másik ember iránti érzékenység erősödik.

⁹ Interkulturális tanulás. T-Kit.

A következő táblázatban azt szemléltetjük, hogy egy másik kultúrához való viszonyunk nem eleve adott és nem is örök érvényű. Ahogyan születése után testét lassan mástól különbözőnek érzi egy kisgyermek, és egyre inkább tudatában lesz annak, hogy önálló lény, úgy töltődünk fel a minket körülvevő kultúra tartalmával, mintázataival, s érezzük azt sajátunknak. Egy gyermek interkulturális érzékenysége attól függ, hogy ebben az ún. enkulturalizációs folyamatban mennyi alkalma van más kultúrákkal találkozni, több-kevesebb impulzust kapni mások elfogadására. Az óvodának, iskolának az is feladata, hogy szervezett és tervezett nevelői hatásrendszerrel alakítsa ezt az érzékenységet; segítse a tanulót abban, hogy egy adott szakaszból egy másikba jusson, hozzájárulva ezzel a társadalom általános érzékenységének erősítéséhez.

5. táblázat **AZ INTERKULTURÁLIS ÉRZÉKENYSÉG DIMENZIÓI**

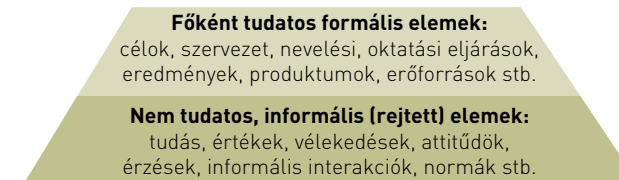
Etnocentrikus szakaszok	Etnorelatív szakaszok
1. Tagadás elszigeteltség, elkülönítettség	4. Elfogadás a viselkedésművelési különbségek elfogadása, az értékkülönbségek elfogadása
2. Védekezés becsmérlés, felsőbbrendűség, irányváltás	5. Alkalmazás empátia, pluralizmus
3. Minimalizálás fizikai általánosítás, tapasztalattól független általánosítás	6. Integráció összefüggések értékelése, építő kívülről
Forrás: Interkulturális tanulás. T-Kit.: 29.o.	

A „TANULÓ” ISKOLA INTERKULTURÁLIS JELLEMZŐJE

Az interkulturális tanulás alapja a kultúráról való gondolkodás. A jéghegy a kultúra egyik legismertebb modellje. Középpontjában a kultúrát alkotó elemek és az a tény áll, hogy ezek közül az elemek közül néhány nagyon jól látható, míg másokat nehéz felfedezni. A modell alapötlete az, hogy a kultúra jéghegyként ábrázolható: a víz felszíne felett a jéghegynek csak egy nagyon kis része látható. A szervezetek, az intézmények, a jog, a termelőeszközök, a sport, a játék, az épített környezet, az iskola és a nyelv a kultúra látható részei. A gondolkodási minták, a fogalmak szerveződése, a személyiségről, az életről, a különböző szerepekről, a tanulásról való gondolkodás a kultúra nem látható részei. Miként a jéghegy esetében, úgy a kultúra esetében is a mélyből táplálkozik a felszín, alulról fölfelé töltődik föl. Ebből fakad, hogy az nagyon fontos, ami nem látható, aminek egyáltalán nem vagy csak alig vagyunk tudatában.

Amikor interkulturális tanulásról beszélünk, akkor minden résztvevő esetében, beleértve a pedagógust is, ezek a mélyen meglévő sémák, forgatókönyvek aktiválódnak, és a felszínen fejtik ki hatásukat. Minél nagyobb a távolság a kultúrák között, annál nagyobb szakértelemre van szükség a tervszerű és szervezett körülmények közötti interkulturális tanulás támogatására. Maga az iskola, az intézmény is lehet „tanuló”; az utóbbi évtizedek szervezetelméleti munkáiban „tanulószervezetnek” nevezik az intézményt, ha folyamatosan törekszik arra, hogy a környezetéből érkező hatásokra értelmes, adaptív választ adjon. A következő ábrával azt szemléltetjük, hogy az iskola kulturális közege esetében is beszélhetünk „jéghegymodellről”, itt megvalósulhat a felszíni jelenségek és a mélyen megbúvó sémák, sztereotípiák ellentéte. Valódi változást értelemszerűen csak az utóbbiban bekövetkező paradigmatis változás hozhat, amelynek elérése – az egyénhez hasonlóan – hosszú folyamat.

3. ábra **AZ ISKOLAI KULTÚRA JÉGHEGYMODELLJE**

(Golnhofer, 2004)¹⁰

Minél nagyobb a távolság a kultúrák között, annál nagyobb szakértelemre van szükség a tervszerű és szervezett körülmények közötti interkulturális tanulás támogatására.

A MIGRÁNS ÉS MAGYAR GYEREKEK KÖZÖTTI KAPCSOLAT A MIGRÁNS GYEREKEK SZEMSZÖGÉBŐL

A migráns gyerekekkel készített esettanulmányok és a fókuszcsoport-beszélések során a megkérdezettek a többi gyerekkel kapcsolatban jobbra pozitív élményekről számoltak be. Ugyanakkor arra a kérdésre, hogy mi volt eleinte a legnehezebb, legtöbbször azt választották, hogy beilleszkedni és barátokat szerezni. Eleinte a többi migráns gyerekkel barátkoztak, ez valamelyest megkönnyítette a helyzetüket, és később lettek magyar barátaik is.

Egy szíriai kislány szerint a gyerekek egymástól tanulják a csúfolódást, „piszkálódást”. Őt a nyelvi hibái, sötét bőre, táborigénye miatt csúfolták. A piszkálódás leggyakoribb tárgya annak számonkérése, hogy miért vannak ők itt, miért pont Magyarországra jöttek, és hogy menjenek haza. „Menj vissza oda, ahonnan jöttél.”

¹⁰ Golnhofer Erzsébet (2004): Gyakorlati pedagógia 6. kötet. Letölthet.: www.elte.hu/gyakorlatipedagogia.hu

A megtanult reakció a „nem figyelek oda”, de előfordul, hogy valaki (a tanár vagy az osztálytárs) megvédi őket. Az egyik lány szerint a lányosztálytársai voltak inkább segítőkészek, a másik viszont azt emelte ki, hogy a lányok nem akartak vele beszélni, és milyen kellemetlen volt a tornatermi öltözőben. Egy harmadik szerint a lányok és fiúk egyaránt csúfolódtak. Őt később az osztálya védte meg a többi gyerek piszkálódásaitól. A vallásról egy afgán fiú szerint a többiek nem tudnak semmit, nem is nagyon beszélnek róla, a gyerekek világában ez nem tűnik lényegesnek. „Néha elmondom, mikor nekem ünnep van, de nem nagyon érdeklő őket.” „Régebben nem tudták mi az, hogy afgán, némelyik azt hiszi, hogy arab vagyok, én erre mondom, hogy afgán, de nem nagyon tudják a különbséget, azt hiszik, ugyanaz. Én mondom, hogy annak más a nyelve meg a törvények. (...) Amióta volt ez a terrortámadás, azóta viccelnek, hogy Bin Laden Junior.” A fiú szerint a barátai csak annyit látnak, hogy ő nem eszi meg a disznóhúst.

A beilleszkedést sok esetben a család anyagi helyzete is nehezíti. Főleg a szállásokon és menekülttáborokban élő gyerekek számoltak be arról, hogy nem tudják barátait fogadni a körülményeik miatt (pl. az egész család egy szobában lakik). Így kirekesztődnek több olyan tevékenységből, amelyek a korosztályukat jellemzik (pl. nem tudnak születésnapit zsúrt rendezni).

A GYEREKEK KAPCSOLATA A TANÁROK SZEMSZÖGÉBŐL

Pedagógusokkal folytatott beszélgetések, az említett szeminárium és egyéb kutatások foglalkoztak azzal, hogyan gondolkodnak a tanárok a külföldi állampolgárságú migráns tanulóiról. Szerintük a problémák abból fakadnak, hogy:

- A gyerekek nem értik egymás nyelvét;
- Egyedül lévőknek, kirekesztettnek érzik magukat;
- Bizonytalan a helyzetük;
- Nem mindig elfogadó a közösség;
- A különböző országbeli népcsoportok hazájukbeli konfliktusait magukkal hozzák;
- A különböző vallási nézetek miatt konfliktusok alakulhatnak ki;
- Eltérő a nemiség felfogása a nemzetek között (például a muzulmánok jobban féltik lánygyermeküket);
- A helyi és a migráns gyerekeknek különböző a gondolkodásmódjuk;
- A tulajdonviszonyokból adódó különbségek: sok család nem tud olyan feltételeket teremteni a gyerekének, hogy minden meglegyen, így előfordulnak kisebb incidensek;
- A nagyon nagy számú, elszigetelődött külföldi gyerekek csoportja az iskolában szintén problémák forrása lehet.

A tanárok nem tulajdonítottak különösebb jelentőséget a kulturális, etnikai és vallási különbségekből adódó problémáknak, csupán az érdekesség szintjén említettek erre vonatkozó példákat.

AZ INTERKULTURÁLIS PEDAGÓGIAI RENDSZER

Az oktatási miniszter A külföldi állampolgárságú gyermekek, tanulók interkulturális pedagógiai rendszer szerinti óvodai nevelése és iskolai nevelése-oktatása irányelvének kiadásáról közleményt jelentetett meg az Oktatási Közlöny XLVIII. évfolyam, 24. számában. Az interkulturális pedagógiai rendszer (a továbbiakban interkulturális program) szerinti nevelést, illetve nevelést-oktatást folytat a magyar közoktatásban működő (ISCED 1, 2, 3, 4) óvoda, általános iskola, szakiskola, gimnázium és szakközépiskola (a továbbiakban iskola), ha a külföldi állampolgárságú gyermekek, tanulók (a továbbiakban tanulók) nevelése-oktatása megszervezésére az idézett közlemény mellékletében foglaltakat alkalmazza. Bevezetésére először 2004. szeptember 1-jétől van lehetőség. A 2006. tanévtől az irányelv bevezetése esetén kiegészítő normatív támogatás igényelhető. Az interkulturális pedagógiai rendszer bevezetését segítő útmutató innen tölthető le: www.nfu.hu/.../20.melleklet_utmutato_az_interkulturalis_pedagogiai_program_is_kolai_bevezetesehez_es_alkalmazasahoz-v01.p..

A MAGYAR NYELV OKTATÁSA

A külföldi gyerekek oktatásának hazai és nemzetközi tapasztalatai, a kétnyelvű oktatás szakirodalmi szerinti különleges eljárásokat kell alkalmazni, ha a tanítás nem a gyerekek anyanyelvén vagy egy általuk jól ismert nyelven történik (Vámos, 2002). Ha egy gyerek az anyanyelvi közösségben más nyelvet sajátít el, mint az oktatás nyelve, akkor ez különböző természetű problémákat vet fel, és súlyos iskolai nehézségek forrása lehet – de nem szükségszerűen. Az elmúlt évtizedekben kibontakozott egy új kutatási irányzat: a nyelvi szocializációs folyamatok antropológiai szempontú elemzése. Az irányzat a következőképpen foglalható össze: a kisgyermek anyanyelvi közösségben nem csupán az anyanyelv grammatikáját tanulja meg, hanem egyben a közösségben érvényes szociálisan és kulturálisan meghatározott nyelvhasználati módokat is elsajátítja.

Ez a folyamat – nyelvi szocializáció – része a szocializációnak, annak a folyamatnak, amelyben a kisgyerekből kulturálisan és társadalmilag kompetens személy, egy adott közösség teljes jogú tagja lesz. Eltérő társadalmi réteghez vagy etnikai közösséghez tartozó gyerekek nyelvi szocializációjának és iskolai esélyeinek vizsgálata azt mutatta: az otthon elsajátított nyelvhasználati módok előny vagy hátrány forrásai lehetnek az iskolában (Angelusz, 1966). A nyelv az ismeretszerzés és a képességfejlesztés médiuma, általa valósul meg az oktatás céljaként definiált személyiségfejlesztés, a tudás birtokbavétele. A nyelv a közvetítő szerepét akkor tudja maradéktalanul betölteni, ha önnön fejlődése a gyerek életkorának és iskoláztatásának megfelelő ütemű és mélységű, azaz ha a nyelvi szocializáció a szokásos menetet követi, és nem marad le tartósan a tanítás-tanu-

lás nem nyelvi tartalmáról. A nyelvtudás fejletlensége a tanítás tartalmi céljainak elérését veszélyezteti. A migráns gyerekek magyarnyelv-tudásbeli hiányosságai e ponton veszélyeztetik a tanulás sikerességét, és ugyanakkor több egyéb problémát is felvetnek (Vámos, 2002).

Ennek szemléltetésére a külföldi gyerekekkel foglalkozó pedagógusoknak szervezett szemináriumon a részt vevő tanárok egy gyakorlatot végeztek. A feladat során egy olyan formanyomtatványt kellett kitölteniük, amely mondatonként más nyelven és más betűtípusokkal íródott. Emellé egy számukra ismeretlen nyelven kaptak szóbeli instrukciót.

A feladat kapcsán összegyűjtöttük az érzéseket, gondolatokat, amelyek a tanárokból első reakcióként előjöttek: például a tehetetlenség, a düh, a kiszolgáltatottság és a tudatlanság érzése. Ugyanezeket az érzéseket, reakciókat váltja ki a gyerekekből is az, hogy nem értik, mit szeretnének tőlük, mit kellene tenniük.

Ezzel kapcsolatban egy svéd szakember elmesélte, hogy egy iskolában, ahol a gyerekek 85%-a svéd, a többi 15%-a külföldi, nagyfokú agresszivitást és vandalizmust tapasztaltak. A külföldi gyerekek alapfokon beszéltek ugyan svédül, de bonyolultabb érzéseiket nem tudták svédül kifejezni. Egy program során ezt az iskolát is bevonták azon iskolák közé, ahol a gyerekek anyanyelvét beszélő tanárokat alkalmazták a svéd nyelvtanítás és a tantárgyi felzárkóztatás segítésére. Külön teremben anyanyelvi tanárok foglalkoztak a gyerekekkel; ún. eszközshop állt a gyerekek rendelkezésére, ahol két-három anyanyelvi tanár igény szerint foglalkozott velük. Az eszközshopban különböző könyvek, módszertani segéd-eszközök, számítógépek segítettek a gyerekek tanulását és a tanárok munkáját. A következőket tapasztalták:

- A gyerekek szünetekben vagy iskola után önként mentek be ezekbe az osztályokba, sok esetben a házi feladat megoldásához kértek segítséget;
- A tanár vagy osztályfőnök javaslatára vették igénybe az anyanyelvi tanár segítségét;
- Az anyanyelvi tanár részt vett a tanítási órán, így segítve a migráns gyerek nyelvi és tantárgyi felzárkóztatását.

Néhány hét után mind az agresszió, mind a vandalizmus csökkent. Egyetlen magyarázatot találtak: az anyanyelvi tanárok jelenlétével és segítségével a diákok ki tudták fejezni az érzéseiket, és ezzel le tudták vezetni az agressziójukat. A migráns gyerekek felidéztek, hogyan élték meg azt az időszakot, amikor még nem tudtak magyarul: „Az elején annyit tudtam magyarul, hogy hogy vagy, hogy hívnak meg ilyesmi. Beküldtek egy harmadik osztályba, két-három hónap múlva leküldtek egy másodikba, aztán ott végigjártam a félévet. Egyedül voltam afgán lány, és nekem mindig külön feladatokat adott a tanárnő, amit értettem: matekot, hogy gyakoroljak. Amikor kész voltam, jelentkeztem, odajött és meg-

nézte. Mutogatással valahogy megértettük egymást. Aztán a nyelv miatt újra kellett járnom a másodikat. Akkor már kaptam könyveket és osztályoztak is, rendszeren törődtek velem.”

Egy vietnami kisfiú egyáltalán nem tudott magyarul, amikor hazánkban elkezdett iskolába járni. Az apja szerint az első félév volt igazán nehéz, utána már nem voltak komoly gondok. A tanító néni mindennap külön foglalkozott a gyerekekkel, magyarul tanította fotókat, képeket alkalmazva szemléltetés gyanánt. Apa és fia egyaránt beszámolnak az osztálytársak segítőkészségéről, ők is tanígtatták a szavakat, igen sokat magyaráztak neki, ha valamit nem értett, odavitték, megmutatták miről van szó.

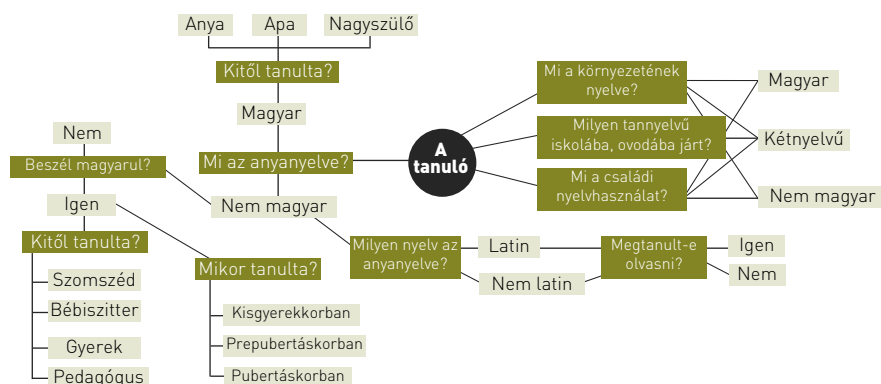
A gyerekek véleménye megoszlik arról, hogyan lehet könnyebben megtanulni magyarul. A többség szerint a magyar gyerekek között könnyebb elsajátítani a nyelvet. Ebben a körben rákényszerülnek, hogy magyarul beszéljenek, így gyorsabban tanulnak. Emellett a többi külföldi gyerektől is lehet magyarul tanulni. Mivel az ő szókincsük egyszerűbb és a helyzetük hasonló, valószínűleg eleinte nagy segítséget jelent a többi menekült gyerek társasága. Van aki szerint egyszerűbb volt a magyar gyerekektől külön, a többi menekülttel együtt tanulni a magyar nyelvet.

A külföldi gyerekek oktatásának hazai és nemzetközi tapasztalatai, a kétnyelvű oktatás szakirodalma szerint különleges eljárásokat kell alkalmazni, ha a tanítás nem a gyerekek anyanyelvén vagy egy általuk jól ismert nyelven folyik.

A NYELVTUDÁS HIÁNYÁBÓL FAKADÓ PROBLÉMÁK

A külföldi tanuló nevelésekor-oktatásakor a pedagógusok első kérdése általában az, hogy mi a tanuló anyanyelve. Ha tud magyarul, akkor természetesen könnyebbnek látják a tanuló iskolai jövőjét, mintha nem. Ez első megközelítésben reális is, hiszen a kölcsönösen értett nyelv megfelelő kommunikációt jelenthet, feltétele a megértésnek, együttműködésnek. Ha a tanuló nem tud magyarul, akkor érdemes közvetítő nyelvet keresni. Ez gyakran az angol, de más is lehet, vagy talán olyan nyelvet ismer a tanuló, amelyet valaki a tantestületben beszél. Ha mindezek nem vezetnek eredményre, akkor marad a metakommunikáció. A következő ábra a tanuló nyelvtudásával kapcsolatos körülmények bonyolultságát mutatja, azokat a szempontokat, amelyek befolyásolják iskolai előmenetelének és szocializációjának esélyeit, a vele való bánásmódot. A vele kapcsolatos összefüggésrendszert a gondolattérkép szemlélteti. A későbbiekben egyes pontokra még részletesen kitérünk.

4. ábra A TANULÓ NYELVTUDÁSÁT MEGHATÁROZÓ ÉS MAGYAR NYELVŰ TANULMÁNYAIT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

A MAGYAR ANYANYELVŰ KÜLFÖLDIEK

A magyarnyelv-tudást gyakran egyértelműnek vesszük, ha a tanuló azt állítja magáról, hogy ő magyar, és ha az első kommunikációs helyzetben valóban jól megértjük egymást. A fenti ábra alapján azonban már érthető, miért fordulhat elő, hogy csak később szembesülünk azokkal a nyelvtudásbeli eltérésekkel, hiányosságokkal, amelyek egy magát magyarnak valló tanulót jellemeznek. Az okok és ezek következményei sokfélék. Lényeges ismerni a legfontosabbakat:

- Milyen körülményekre számítsunk, ha a tanuló magyar anyanyelvű és magyar iskolába járt? Ebben az esetben jó esély van arra, hogy a köznyelven kívül a tantárgyak szaknyelvét is ismeri. Természetesen ez azokra a tematikai egységekre igaz, amelyeket tanult. Ha nagyobb mértékű a magyar tantervi eltérés a származási országhoz képest, akkor a hiányzó tematikák szakszókincsének pótlása szükséges. Gyakori az is, hogy a származási országban csak az ún. elemi iskola magyar tannyelvű, s tanuló a felső tagozatban már két nyelven vagy az adott ország nyelvén tanult. A tantárgy magyar szakszókincse ebben az esetben kisiskolás szinten maradt. Erre viszont lehet építeni.

- Mi van akkor, ha a tanuló magyar anyanyelvű, és nem járt magyar iskolába? Ilyenkor a tanuló még jó tantárgyi tudás esetén is szaknyelvi fejlesztésre szorulhat. Lehetséges, hogy a jelenségek köznyelvi megfelelőjét ismeri, vagy a tanulási nyelvből visszafordított változatot, amely eltérhet a magyartól. Ilyenkor adjuk meg a kifejezés magyar szaknyelvi megfelelőjét. Lehet, hogy egy ideig a rögzült kifejezéshez tér vissza, ezért következetesen javítsuk szóban és írásban, vagy emlékeztessük arra, hogy az adott szónak magyar szaknyelvi megfelelője is van.

6. táblázat

Köznyelvi formula	Szaknyelvi formula
Húzok egy vonalat.	Felveszek egy egyenest.
A versben a táj nincs nagyon leírva.	A versben a táj kevésbé megrajzolt.
A hegyekben és a folyó mellett élő emberek adták-vették portékáikat.	A folyami kultúrák népei a hegyvidéki népekkel folytattak cserekereskedelmet.

- Mivel számolhatunk, ha a tanulónak az anyanyelve a magyar, anyjával más nyelven beszél, illetve, ha az otthoni, családi kommunikáció nyelve nem a magyar, ha a tanuló csak nagyszüleivel, rokonaival beszél magyarul? Az ilyen esetekben magyarnyelv-tudása bizonytalan lehet. Ha a beszélt szöveg értése akár jónak is tekinthető, produktív szókincse hiányos, kiejtésbeli eltérései lehetnek. Ez a nyelvi sajátosság tájnyelvi mintázattal színesedhet, amely többé-kevésbé eltérhet a standard magyartól.

7. táblázat

A magyar nyelv helyi, tájnyelvi formulája	Standard magyar nyelvi formula
Motrot, bútrót	Motort, bútor
Egyetemi magyar katedra	Egyetemi magyar tanszék

A határon túli magyar nemzetiségűek között is lehet tehát olyan tanuló, aki nyelvi-gond nélkül veszi a magyar közoktatás akadályait, aki ugyanúgy beszél anyanyelvét, mint magyar állampolgárságú társai. A fentiek azonban arra hívják fel a figyelmet, hogy ne legyünk felületesek, ne hanyagoljuk el e kérdés kapcsán felmerülhető pedagógiai feladatokat.

AZ IDEGEN ANYANYELVŰ KÜLFÖLDIEK

A tanuló magyar nyelvhez való viszonya, magyarnyelv-tanulása, magyar nyelvű tanulmányai különösen meghatározottak, ha anyanyelve nem magyar. Ebben az esetben azok a hatások, amelyek a magyar nyelv tanulásakor érik a tanulót, anyanyelvének függvényében érvényesülnek.

A nyelvek ugyanis hatnak egymásra; a meglévő nyelvtudás (és persze a kulturális tudás is!) értelmező keretként szolgál. Természetes pszichés jelenség, hogy az ember – annak érdekében, hogy eligazodjon a világban – magyarázattal ruhazza föl az őt körülvevő világot, értelmet keres benne. Az, hogy mit talál, mit miként lát, attól függ leginkább, hogy milyen korábbi, megelőző tapasztalatokra tett szert.

E jelenségegyüttesen belül a nyelvi előzményeknek, az anyanyelvi tudásnak a hatása az új nyelv tanulására vitán felül áll. Mindannyian átéltük ezt – ha nem is mindenki tudatosan –, amikor magyar anyanyelvűként kellett idegen nyelvet tanulnunk.

A magyar nyelv elsajátítása közbeni nehézségek többsége az **agglutináló jellegből** fakad.

Ezért azoknak, akiknek az anyanyelvük ugyancsak agglutináló – ilyen a török, mongol, koreai, japán, baszk, udmurt, finn, észt, lapp nyelv –, kisebb gondot jelent nyelvünk elsajátítása. Esetükben inkább a kiejtés okozhat problémákat. A kiejtés a nagyszámú magánhangzó miatt nagy problémát szokott jelenteni az arab anyanyelvűek számára is, nekik ez nagyon nagy feladat, hiszen nyelveikben nem vagy alig jelölik a magánhangzókat. De az európai nyelveket beszélők számára is gondot okoz a jó, helyes kiejtés, intonáció.

A nem agglutináló anyanyelvű tanulóknak meg kell küzdenie az agglutinációból fakadó nyelvi jelenségekkel:

- a nyelvtani nemek hiányával,
- a magánhangzó-harmónia jelenségével,
- a névelők ragozhatóságával,
- a névszói állítmányú mondattal,
- a többes számú számnevet követő egyes számú főnével.

Többeknek (például az angoloknak, pláne az amerikaiaknak) probléma az irány-hármasság megértése. Szinte kivétel nélkül valamennyi idegen ajkú számára nagy feladat a határozott-határozatlan ragozás helyes használata.

Ebből következően az európai nyelveket beszélők többségének nehéz a magyar nyelv elsajátítása. Közülük talán a leggyorsabban a németek, osztrákok, oroszok, lengyelek, horvátok, szlovákok haladnak – bár az indokok véleményem szerint nem a nyelvek közötti hasonlóságban, hanem a kulturális hasonlóságokban és a tanulási szokásokban rejlenek. Ügyesek szoktak lenni az angolok, norvégok, csehek, románok, ukránok, belgák is. Valamivel lassabban tanulnak a franciák, spanyolok, portugálok. Az olaszok és a görögök általában nehezen haladnak előre. Az ázsiaiak számára – leszámítva a japánokat és a koreaiakat – ugyancsak nagyon nehéznek tűnik a magyar nyelv, a kínai, vietnami izoláló nyelv, nagyon más a nyelvfelfogás. Ezen ázsiai tanulók hihetetlen szorgalma azonban átlendíti őket a nehézségeken.

A kontrasztív (összehasonlító) nyelvészeti tudás segíthet ennek a problémának a kezelésében, de tervszerű, szakszerű beépítése a tantárgyi munkába irreális elvárás lenne, hiszen ma nincs felkészítés rá az alapképzésben. Jó hír azonban, hogy akkreditált továbbképzést vehetnek igénybe az érdeklődők. Addig is – mivel ez alapvetően fontos a külföldi állampolgárok nevelésekor – azoknak is célszerű a probléma létezését ismerniük, akik nem magyar mint idegen nyelv szakosként foglalkoznak e tanulókkal. Közvetve kamatozhat a mindennapi munkában, és az együttműködés hasznára válik. Ahhoz, hogy lássuk, milyen

nagyságrendű feladattal állunk szemben, először a tanuló magyar nyelvi tudás-szintjét kell megismernünk. Ehhez rendelkezésre áll az idegen nyelvoktatás Közös Európai Referenciakerete (KER), amely egyezményesen rögzíti az egyes nyelvi szintekhez tartozó tudás jellemzőit. A közoktatásban ennek megfelelően zajlanak például az érettségi vizsgák, de a magyarországi nyelvvizsgaközpontok akkreditációja is e szerint történik.

A külföldi tanulók nevelésekor-oktatásakor a pedagógusok számára alapvető tényező a tanulók anyanyelve.

NYELVI SZINTEK A KÖZÖS EURÓPAI REFERENCIAKERET (KER) SZERINT¹¹

A Közös Európai Referenciakeret meghatározza, hogy az egyes szinteken a nyelvtanulóknak milyen készségekkel kell rendelkezniük olvasás, írás, beszéd és hallás utáni értés terén. Íme, a szintek rövid leírása:

A1 – MINIMUMSZINT

Ezen a szinten a nyelvhasználó képes megérteni és használni hétköznapi alapkifejezéseket, amelyek valamilyen konkrét szituációban jelennek meg. Képes bemutatni magát és másokat, el tudja mondani, hol lakik, kiket ismer. Tud az adott idegen nyelven kommunikálni, amennyiben a beszélgetőtárs lassan, érthetően beszél, és segítő szándékú.

A2 – ALAPSZINT

Ezen a szinten a nyelvhasználó képes egyszerű mondatokat és gyakori kifejezéseket használni, amelyek hétköznapi, rutinhelyzetekben előfordulnak (vásárlás, lakóhely, munka, család). Képes beszélni magáról és a családról, közvetlen környezetéről és az őt közvetlenül érintő dolgokról.

Ez a középfokú érettségi vizsgán elvárt idegennyelv-tudásszint..

B1 – KÜSZÖBSZINT

Ezen a szinten a nyelvhasználó képes egyszerű, összefüggő szöveget alkotni és megérteni általános témakörökben (munka, iskola, szabadidős tevékenység, utazás). Beszélni tud múltbeli eseményekről és tapasztalatokról, álmairól és ambícióiról, és képes röviden megindokolni döntéseit, véleményét.

Ez az alapfokú nyelvvizsga szintje, a kétnyelvű általános iskolák kerettantervi követelményszintje.

¹¹ KER = A nyelvoktatás Közös Európai Referenciakerete. A teljes dokumentum letölthető innen: <http://www.nyak.hu>

B2 – KÖZÉPSZINT

Ezen a szinten a nyelvhasználó képes megérteni összetettebb szövegek fő mondanivalóját mind konkrét, mind elvont témákban, beleértve saját szakterületét. Viszonylag folyékonyan és spontán kommunikál, ami lehetővé teszi, hogy anyanyelvi beszélővel is úgy tud társalogni, hogy az mindkét fél számára élvezhető. Képes részletes és világos szövegalkotásra sokféle témakörben, és különböző véleményeket kifejezni azok előnyeivel és hátrányaival.

Ez a középfokú nyelvvizsga szintje, az emelt szintű érettségi vizsga szintje.

C1 – HALADÓ

Ezen a szinten a nyelvhasználó képes megérteni hosszú, összetett és nehéz szövegeket, valamint felismeri a mögöttes jelentéstartalmakat. Folyékonyan, spontán módon kommunikál. A nyelvet rugalmasan és hatékonyan használja akár társasági, akár szakmai közegben. Világos, jól felépített, részletes szöveget tud alkotni összetett témákban.

Ez a felsőfokú nyelvvizsga szintje, a kétnyelvű középiskolák kerettantervi követelményszintje.

C2 – MESTERFOK

Ezen a szinten a nyelvhasználó gyakorlatilag bármit képes megérteni szóban és írásban egyaránt. Képes összefoglalni és elemezni különböző forrásokból eredő információkat és ezt elő is tudja adni. Folyékony, spontán és változatos módon használja a nyelvet, képes a nyelvi finomságokat érzékeltetni és akár az árnyalatokat is kifejezni.

Ez már közel anyanyelvi szint.

A KER-szintek leírása a magyar nyelvre is vonatkozik.

AZ EGYES NYELVI KÉSZSÉGEK TANÍTÁSA

Aki tanult már valaha idegen nyelvet, az tudja, hogy a beszédet könnyebb megérteni, mint beszélni, az olvasás könnyebb, mint az írás, vagyis az ún. reproductív képességeket könnyebb aktiválni, mint az ún. produktív képességeket. A továbbiakban röviden kitérünk két készség fejlesztésére. Az alábbiak segíthetnek a beszéd és a hallás utáni értés fejlesztésében is. Bátran támaszkodjanak idegen nyelvszakos kollegákra!

AZ ÍRÁS TANÍTÁSA

Az írás tanítása a legnehezebb feladat. Nem beszélve most a tanítókról, akiknek ez a feladat a szakmai tudásuk része. Az írás tanításáról Magyarországon ál-

talában úgy gondolkodunk, mint olyan tevékenységről, amely a betűk, szavak leírásából áll. Ha az írástanítást a magyar tanárok feladatának tartjuk történelem-tanárként, matematikatanárként is, akkor szinte egyáltalán nem foglalkozunk a fejlesztésével. Az írástanításról legtöbbszörünknek a magyar irodalom órán készítenő fogalmazások jutnak eszünkbe, amelyekből felnőttkorunkra talán a „bevezetés–tárgyalás–befejezés” hármas szabály maradt meg. Ritkán gondolunk bele abba, hogy milyen sokféle szöveget kell életünk során készítenünk, és hogy ezeket leginkább a mindennapokban tanultuk meg – jól-rosszul, főleg rosszul, ha nem ismerjük az adott szöveg műfaji sajátosságait. Mindennek a téves gondolkodásnak és a felnőttkori gyenge íráskészségnek az iskolában található meg a gyökere mindaddig, amíg az iskolai tantárgyakhoz szükséges írásról külön nem beszélünk, amíg a fejlesztésben nem vállal szerepet minden formális képzést végző pedagógus az általános iskola első osztályától a PhD végéig.

Talán hasznos lehet tudni, hogy az anyanyelvi és idegen nyelvi írás között vannak hasonlóságok és különbségek. Az írással kapcsolatos teendők változnak a tanuló életkora szerint, valamint az előbb említett nyelvtudásszint szerint is, nem beszélve az esetleg eltérő betűkészletről. Ez utóbbi esetben legkevesebb három szakasszal kell számolnunk: az önálló betűk megtanulásának szakaszával, a betűk összekapcsolásának szakaszával és a kifejező írás szakaszával. Nem magyar nyelv és irodalom szakos tanárral való szoros kapcsolat segíthet minket abban, hogy e téren se várjunk többet külföldi tanítványunktól, mint amire anyanyelve alapján képesek.

8. táblázat

Hasonlóságok az anyanyelvi és idegen nyelvi íráskészségben	Különbségek az anyanyelvi és idegen nyelvi íráskészségben
Az írás folyamatának nagy blokkjai	Az írásfolyamat részletei
Kognitív folyamatok	Kulturális retorika
Fogalmazási képesség	Írástechnika
Szőke nyomán 2009. ¹²	

AZ OLVASÁS TANÍTÁSA

Az idegen nyelvű olvasás tanításakor – az írás tanításához hasonlóan – akár akarjuk, akár nem, a tanuló az anyanyelven elsajátított olvasási stratégiát alkalmazza, ha azt már megtanulta. Tanulási eredményességét ugyanakkor magyar nyelvtudásának szintje is befolyásolja. Az ezzel foglalkozó szakirodalom szerint létezik egy ún. nyelvi küszöbszint, amely szükséges ahhoz, hogy az anyanyelven megtanult olvasási stratégiák idegen nyelven alkalmazhatók legyenek. Ennek hiányában „rövidzárlat” állhat be, és az egyébként anyanyelvén jól olvasó vissza-

¹² Szőke Andrea (2008): Doktori Iskolai szigorlat tézisei, kézirat.

esik a gyengén olvasók szintjére (Clark, 1979).¹³ Mivel ma még mindig keresik a választ arra, hogy az idegen nyelven való olvasás nyelvi vagy olvasási stratégiabeli probléma-e, ezért praktikus a migráns tanulók magyarnyelv-tudását minél gyorsabban fejleszteni, mert ebbéli előnyei biztosan megjelennek majd a tanulásban. Ha az olvasás oldaláról is támogatást akarunk adni, akkor néhány eszközt magunk is bevethetünk.

9. táblázat

Eredményes idegen nyelvi olvasást támogató stratégiák, technikák
A szöveg egy adott pontján következtetések levonása
A szöveg fő részeinek azonosítása, egymáshoz való viszony, összefoglalás
További történések, információk jóslása
[Erdélyi, 2008: 78] ¹⁴

Főleg az olvasási részképesség-vizsgálatok kapcsán sokat tudunk már arról, hogy milyen típusú betűkészlet mennyire támogatja vagy akadályozza a sikeres olvasást. Az nem szorul magyarázatra, hogy a képek, ábrák sokat segíthetnek, hogy bizonyos mennyiségű szöveg esetén bekezdésre kell tagolni stb. Ezeknek a formai elemeknek a tanulási eredményességben való részvétele sokkal nagyobb jelentőségű, mint ahogyan ezt korábban gondolták. Az alábbi példák figyelembevételével eredményesebbek lehetünk magyarul tanulni, a nyelvet még alig-alig tudó tanítványaink esetében, de – és ez jó hír – egyáltalán nem árt a magyar anyanyelvűeknek sem, sőt!

10. táblázat

Gyenge magyar nyelvtudás esetén, bizonytalan olvasónál az alábbiak mérlegelendők
Ezt a szöveget nehezen olvassák a kezdő nyelvtanulók, de még a gyakorlottabbak is, akiknek nem magyar az anyanyelvük. A kicsi betűméret miatt a betűk szeparálása gondot okozhat, a Times New Roman betűtípus díszessége, a kacskaringói tovább zavarják a betűhatárok azonosítását. A nem latin írással, például a kínai képirással olvasni tudó gyerek jelentőséget tulajdonít a betűn található díszes hajlításoknak, talpaknak, amelyek megzavarhatják. Az egyes sortávolság és a sorkizárás formai alkalmazása a szövegtest részekre bontását nehezíti. Az ilyen írást lehetőleg mellőzzük minden olyan munkában, ami külföldi tanuló kezébe kerül!
Az ilyen formájú szöveg a kezdő nyelvtanulónak sokat segíthet abban, hogy olvasási feladata során a tartalomra koncentráljon. Az Arial , a Verdana , a Century Gothic alkalmazása, a másfélszeres sortávolság, a balra rendezés mind-mind segítő eszköz.

¹³ Clark, M.A. (1979): The Short Circuit Hypothesis of ESL Reading – or When Language Competence Interferes With Reading Performance. *The Modern Language Journal*, 64. 1. 203–205.

¹⁴ Erdélyi Árpád (2008): Egy német nyelvű olvasásértései vizsgálat tanulságai a kétnyelvű oktatás számára. In: Vámos Ágnes–Kovács Judit (szerk.) *A két tanítási nyelvű oktatás elmélete és gyakorlata. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest. 73–89.*

Ha valaki most kezdett el magyarul tanulni, akkor – a differenciális pedagógiai bánásmód szellemében – akár még azt is megtehetjük, hogy 1,2-re ritkított szöveggel tálaljuk a feladatot, amelyet meg kell oldania. Akkor járunk el helyesen, ha egy ideig erre tekintettel vagyunk, és például megkérjük, hogy ő maga válasszon az olvasáshoz kedvező írásmódot.

A MAGYAR MINT IDEGEN NYELV TANÍTÁSÁHOZ HASZNÁLHATÓ TANANYAGOK

A magyar nyelv tanításakor fellépő egyik legnagyobb probléma, hogy nincs a magyar mint idegen nyelv tanításához kiadott tanterv és nincsenek tananyagok. A következőkben bemutatjuk a kidolgozott anyagokat. Sajnos van olyan közöttük, amelyik már csak könyvtárban található meg, mások nem a közoktatás célcsoportjai számára készültek. Az eddigi fejlesztések inkább azoknak a külföldieknek szóltak, akik magyarországi nyári tábor, tanfolyam keretében tanulnak magyarul, mint azoknak, akik Magyarországon élnek, és sok esetben nem idegen nyelvként, hanem ún. második nyelvként beszélnek, tanulják a magyart. Számolni kell tehát azzal, hogy a magyart idegen nyelvként tanító pedagógusnak legtöbbször saját magának kell a tananyagot összeállítania.

1. Csön-csön gyűrű

Szerző, kiadó: Szlovén közoktatás oktatási intézete/Magyar Nyelvi Intézet
Készült: 1996
Tanulói célközönség: 3. évfolyam
Nyelvi szint KER szerint: A1
NAT-kompatibilitás: nem
Műfaj: könyv
Hozzáférhetőség: csak könyvtárban

2. Kerek perec

Szerző, kiadó: Szlovén közoktatás oktatási intézete/Magyar Nyelvi Intézet
Készült: 2000
Tanulói célközönség: 4. évfolyam
Nyelvi szint KER szerint: A2
NAT-kompatibilitás: nem
Műfaj: könyv
Hozzáférhetőség: csak könyvtárban

3. Kiliki a Földön, tankönyv

Szerző, kiadó: a Balassi Bálint Intézet tanárai

Készült: 2007

Tanulói célközönség: 1-4. évfolyam

Nyelvi szint KER szerint: A1, A2

NAT-kompatibilitás: nem

Műfaj: munkáltató tankönyv + tanári kézikönyv + játékmelléklet (társasjáték) + CD-hanganyag

Hozzáférhetőség: megvásárolható, Akadémiai Kiadó

4. Kiliki a Földön, DVD

Szerző, kiadó: a Balassi Bálint Intézet tanárai

Készült: 2006–2008

Tanulói célközönség: 1-4. évfolyam

Nyelvi szint KER szerint: A1, A2

NAT-kompatibilitás: nem

Műfaj: DVD + multimédiás oktatóanyag (10x26 perc)

Hozzáférhetőség: a Duna TV vetíti, illetve www.bbi.hu**5. Magyar mint idegen nyelv és Magyarország-ismeret tanterv**

Szerző, kiadó: Magyar Iskola

Készült: 2005

Tanulói célközönség: 1-4. évfolyam

Nyelvi szint KER szerint: A1, B2

NAT-kompatibilitás: igen

Műfaj: tankönyv: Magyar Iskola I-II. tankönyv + CD + interaktív anyag

Hozzáférhetőség: akkreditált (felnofttképzéshez)

6. Programcsomag és kerettanterv

Szerző, kiadó: Sulinova/Educatio

Készült: 2004–2008

Tanulói célközönség: 1-12. évfolyam.

Nyelvi szint KER szerint: A1, A2

NAT-kompatibilitás: igen

Műfaj: kézirat

Hozzáférhetőség: korlátozott: www.sulinova.hu

Forrás: Kárpáti Tünde, Kohári Ilona és Nádor Orsolya. Az összeállítás az OKM Migráns tanulók a közoktatásban című munkacsoport ülésére készült 2008-ban.

**TANTÁRGYAK MAGYAR NYELVŰ TANÍTÁSA
NEM MAGYAR ANYANYELVŰEKNEK**

Az előzőekben áttekintettük a migráns tanulók nyelvtudását befolyásoló tényezőket, megmutattuk, hogy a nyelvtudás szintjeinek leírására ma már vannak standardok, abba is bepillantottunk, hogy milyen főbb szempontokra érdemes figyelni, ha pedagógiai feladataink során a magyar nyelv fejlesztését is szem előtt tartjuk. Most a tantárgyi tartalmak közvetítésére szeretnénk rátérni. Vitán felül áll, hogy ahhoz, hogy a külföldi tanulók sikeresen haladjanak a közoktatásban, eredményesnek kell lenniük a tanult tantárgyakban. A tannyelv-pedagógia foglalkozik azokkal a jelenségekkel, amelyek a tanítás nyelvéhez kötődnek. A mi esetünkben az a kérdés merül fel, miként érhető el, hogy egy külföldi tanuló csekélyke magyar nyelvtudás birtokában is továbbhaladhasson tanulmányában, és átsegítsük azon a szakaszon, amikor még alig-alig érti a tanítókat, a tankönyvekből megtanulandó anyagok túl nehezek.

A MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANTÁRGY

A magyar nyelv és irodalom tantárgyban a magyar nyelvtan tanításakor először mérlegelni kell, hogy a külföldi tanulónak mire van feltétlenül szüksége. A legtöbb gyakorlati szakember azt állítja, hogy sokáig elégséges a magyar nyelvi jelenségeknek a helyesebb alkalmazására törekedni, és nem szükséges a tudatosság e téren. Ennek okát könnyű belátni, ha saját anyanyelvünkre próbálunk idegen nyelvként nézni. A legtöbbünknek nem igazán sikerül, és megmaradunk a kabarétréfák szintjén, ha példát kell mondanunk nyelvünk „furcsaságaira”. Az idetartozó türelmet érdemes a közoktatás teljes vertikumában szem előtt tartani. Tapasztalható, hogy egy idősebb idegen anyanyelvű tanuló képtelen a magyar nyelvben anyanyelvi beszélővel azonos szintre eljutni, különösen, ha az ún. kritikus periódus¹⁵ (Navracsics, 2008: 46) után kezdte el a magyar nyelv tanulását, vagy ha szüleivel, iskolán kívüli barátaival nem beszél magyarul, otthon nem a magyar médiát hallgatja, nézi.

Viták övezik a kérdést a magyar anyanyelvű tanulók irodalomtanításában, hogy mikor olvastassák a Szigeti veszedelem, a Toldi vagy a Kőműves Kelemen című művet, vagy hogy elvárható-e az általános műveltség részeként a Kőszívű ember fiai című Jókai-kötet elolvasása. Egy külföldi, nem magyar anyanyelvű tanuló esetében ez nem kérdés. Az ő tanulmányaihoz módosított tanterv szükséges, hiszen nem cél a megbuktatása, ami elkerülhetetlen lenne, ha ugyanazt várnánk el tőle, mint amit magyar anyanyelvű osztálytársaitól. A magyar nyelvet tanulók

¹⁵ A „kritikusperiódus-hipotézis” szerint a gyermekek olyan speciális képességekkel rendelkeznek a nyelvsajátítás terén, amelyekkel a felnőttek már nem. A tudósok egy része ma azt támogatja, hogy ez a jelenség elsősorban a nyelvsajátításnak a motorikus jellegére alkalmazható. Akik ezt vitatják, azok az egyébként nagy különbségeket mutató egyéni jellemzőkre hivatkoznak, valamint a nyelvtanulás szociális és kulturális hátterére.

esetében sokáig elegendő az egyszerűsített történet, a szereplők, a helyszín, a cselekmény idejének ismerete, a szerző főbb életrajzi adataival. Ezeket előbb felismerésszinten, majd – ami ebből fontos – produktív szinten is. Gyorsan aktív tagjai lehetnek az osztályban zajló munkának, ha rajzokat, díszleteket készítenek az olvasmányhoz, ha statisztálnak a dramatizálásakor. Ma még nincsenek ehhez segédanyagok, ezeket a pedagógusnak kell elkészítenie.

A TÖRTÉNELEM TANTÁRGY

A történelem tantárgy tanítására azért fordítunk különös figyelmet, mert általa ismerkedhet meg a külföldi tanuló a befogadó ország kultúrájának fontosnak tartott eseményeivel és a világtörténelemmel. Természetes azonban, hogy egy határon túlról érkezett magyar nemzetiségű tanulóhoz tudásban és érzelmileg is közelebb áll a magyar történelem, mint egy afgán gyermekhez. Ő vagy egy ausztrál, egy norvég vagy mongol kiskgyerek az igazságos Mátyás királyról nem hallott mesét az óvodában, nem volt híres magyar történelmi személyiségről utca elnevezve. Különösen ha a család számára Magyarország nem célország, nem feltétlenül motivált a gyerek az iskolai történelemtanulmányokban – olyan részleteiben, mint ahogy egy magyar állampolgárságú tanuló motivált, akinek Magyarország a hazája. Ha a magyarnyelv-tudás akadályozottsága társult tünet, akkor mérlegelni kell a tömörítést, egyszerűsítést.

A MATEMATIKA TANULÁSA

A migráns tanulókkal való foglalkozáskor kevés szó esik a matematikáról. Sokan könnyebben tanulhatónak tartják, mert kevesebb benne a nyelvi elem. Aritmetikai, geometriai feladatok gyakran megoldhatók – a számok ismerete alapján. Persze ha a külföldi állampolgárságú tanulóknak szöveges feladatokat kell megoldaniuk, nehézségeik lehetnek, ha nem magyar anyanyelvűek.

Ugyancsak nehéz a számokat megtanulni a más ajkúaknak, ha saját nyelvükben a számok jellemzően másként képződnek nyelviileg, más „logikára” támaszkodnak. A matematika tanítása kapcsán különösen fontos az előzetes tudásra figyelni, a tudás kumulálását saját szakmetodika alapján végzik a pedagógusok – a magyar közoktatás alaptanterve szerint. Más országokban, más oktatási rendszerben más lehet a haladás üteme, a tanuló máshol tarthat, mint ahol tanítványaink járnak, felzárkóztatásuk komoly szakmai figyelmet igényel.

Főként a kínai anyanyelvű tanulók kapcsán a matematikában különös „tehetségről” számolnak be. Ez tévhit, hiszen a kínai tanulók között is ugyanannyi tehetséges tanuló van, mint más tanulók között. A gyorsabb tanulás, az elsajátítás és a matematikai gondolkodásbeli különbség oka – sok más komponens mellett – a kínai nyelvre jellemző számszerveződésben is rejlik. Hasonló tapasztalataik lehetnek azoknak a pedagógusoknak, akik arab anyanyelvű tanulókat tanítanak.

(Dehaene, 2003: 41, 138)¹⁶ Ezekon túlmenően a tanulás eredményessége mindazokon a körülményeken múlik, amelyekről eddig már beszéltünk, és amelyekre a továbbiakban is kitérünk.

A NYELVI ÉS A TANTÁRGYI FELZÁRKÓZTATÁS

A magyarországi iskolákban nincs egységes szabály vagy gyakorlat a nyelvközpontú felzárkóztatásra. Ha szükségesnek tartották, iskolánként dolgoztak ki nyelvi felzárkóztató programokat. Például a bicskei befogadóállomáson a gyerekeket a napi tanításon kívül heti plusz két órában tanítják magyar nyelvre. Ebben a két órában a gyerekeket kiveszik a tanórákról, és külön tanár foglalkozik velük. Debrecenben a délelőtti tanítás során a gyerekeket életkoruknak megfelelő osztályokban helyezik el. A gyerekek az első időszakban nem kapnak osztályzatokat. Ekkor főleg az iskolai szocializáció fontos: a közösséghez tartozás, a normák betartása. Egyéni fejlettségi szintjükhöz képest egyéni feladatokat is kapnak. Délután külön magyarnyelv-oktatás van. Angol- vagy orosznyelv-tudású tanítók tartják ezeket az órákat. A programot az iskola tanárai dolgozták ki, a módszerektől kezdve a társalgási témáig. Amikor a gyerek kellőképpen megtanul magyarul (kb. 1 év), akkor már aktívan bekapcsolódik a délelőtti tanításba, osztályozzák, és bizonyítványt is kap. Szaktárgyi korrepetálásban igény szerint továbbra is részt vehet.

Egy budapesti iskolában, ahová már több éve járnak migráns gyerekek, már tíz éve fejlesztőpedagógus foglalkozik órák után a külföldi gyerekekkel. Csoportokban foglalkozik a gyerekekkel, az osztályfőnökökkel folyamatosan tartja a kapcsolatot. A csoportokon belül is igyekszik egyénre szabott feladatokat adni a gyerekeknek. Diszlexiás és nagyothalló gyerekek számára készült nyelvi fejlesztő könyveket, külföldi, felnőttek számára íródott magyar nyelvkönyveket használ. Elmondása szerint az ismeretlen hangzók (ö, ü) elsajátítására is hangsúlyt kell helyeznie. A gyerekek eltérő tudással érkeznek, egyes táborokban van nyelvi képzés, máshol nincs. A nyelvközpontú tanítás mellett igyekszik a hiányzó matematikai alapkészségeket is elsajátíttatni a gyerekekkel. Jellemző, hogy a gyerekek nem ismerik a szorzótáblát. A földrajzatlász is általában újdonság számukra, nagyon szeretik a térkép segítségével böngészni, hogy honnan érkeztek, hol vannak. A fejlesztőpedagógusnak van ideje többet beszélgetni a gyerekekkel az életükről, a vándorlásukról, a családi helyzetükről, így ő tud a legtöbbet a róluk. A tapasztalat azt mutatja, hogy azokban az iskolákban, ahová több külföldi jár, a nyelvi felzárkóztatást szervezett formában, tanórán kívül oldják meg, míg azokban az iskolákban, ahová csak egy-két gyerek jár, egyénileg, az órák alatt segítik őket a felzárkózásban.

A külföldi gyakorlat is hasonlóképpen alakult a migránsok oktatásának

¹⁶ Dehaene, S (2003): A számérzék. Miként alkotja meg az elme a matematikát? Osiris Kiadó, Budapest.

kezdeti szakaszában. Mára a többéves tapasztalatnak tulajdoníthatóan egységes, sok esetben törvényileg is szabályozott rendszerek alakultak ki. Ausztriában például oktatási törvény írja elő, hogy a gyerekek integrációját az első naptól fogva meg kell kezdeni. A mai gyakorlatban nagy hangsúlyt fektetnek a nyelvtanításra.

A migráns gyerekeket nem különíthetik el osztályokban, de 6–12 órát külön foglalkoznak velük. Kiveszik őket a tanítási órákról, anyanyelvi tanárokat alkalmaznak, akiknek segítségével a gyerekek rövid időn belül elsajátítják a nyelvet. A nyelvtanításban nagy hangsúlyt helyeznek arra, hogy a külföldi gyerekek a saját nyelvüket is megtartsák, ugyanis felmérték, hogy a saját nyelv fejlődése segíti az idegen nyelv tanulását és pozitív szerepet tölt be a gyerek fejlődésében. A nemzetközi szakirodalomban számos szerző hangsúlyozza az anyanyelv és a második nyelv közötti kapcsolat fontosságát, és az európai uniós országok oktatásügye is ezt képviseli. Azokban az országokban, ahol gondot fordítanak a gyerekek anyanyelvének tanítására, segítik elkerülni az identitás zavart, amely veszélyeztet minden gyereket, aki tartósan idegen környezetben tartózkodik.

A svéd gyakorlat a migráns gyerekek nyelvtanításában az, hogy amikor a gyerekek bekerülnek az iskolába, ún. előkészítő osztályba helyezik őket. Két-három hét alatt megpróbálják felmérni a tudásszintjüket, és megtanítják a legszükségesebb svéd szavakra. Ezek után helyezik el a gyerekeket a koruknak megfelelő osztályokba. Ahogy azt már az előző fejezetben bővebben is említettük, anyanyelvi tanárok segítségével, valamint az órák keretein belül differenciált tanítással segítik a gyerekek mielőbbi felzárkózását, nyelvtanulását.

A külföldi tanulók sikeressége a közoktatásban mindenkinek alapvető érdeke; a tanulás eredményessége a képzők (az iskola, pedagógusok) elsőrendű felelőssége.

A KÜLFÖLDI PÉLDÁK ADAPTÁLÁSA ÉS A HAZAI TAPASZTALATOK HASZNOSÍTÁSA, CIVIL TÁMOGATÁS

Az említett külföldi példák, kidolgozott módszerek fontos szerepet játszhatnak a magyar közoktatásban. Az egyes országokban hosszas kísérletezés során születtek meg a ma használatos módszerek és koncepciók. Azok a tanárok, akik megismerték a külföldi példákat, saját tapasztalataik alapján kiválasztották azokat a módszereket, amelyek meglátásuk szerint a magyar oktatásban leginkább segítséget nyújthatnak a migráns gyerekeknek és a velük foglalkozó pedagógusoknak. Például jó ötletnek tartották az anyanyelvi tanárok alkalmazását. Még az

a lehetőség is felmerült, hogy utazó tanárokat alkalmazzanak a magyarországi iskolák. Az anyanyelvi tanár hetente egyszer-kétszer segíthetne a gyerekeknek a nyelv és a különböző tantárgyak tanulásában, a házi feladatok elkészítésében. Egy anyanyelvi tanár akár több iskolában is taníthatna, mivel Magyarországon aránylag kicsi az oktatásban részt vevő migráns gyerekek száma.

Hatékony módszer a külföldi gyakorlatok elsajátítására és a magyarországi adaptálásra a tanulmányi utakon való részvétel. Ezek során a pedagógusok nemcsak elméletben találkozhatnak a módszerekkel, hanem megismerhetik a napi gyakorlatot, amelynek alapján könnyebben megérthető és elsajátítható az adott módszer apróbb fogásai és finomságai. A Magyarországon működő nemzetközi iskolák, iskolaláncok tapasztalatai is fontosak, érdemes ezekkel is megismerkedni. (Vámos, 2008) ¹⁷

Több példa is volt arra, hogy a migráns gyerekek nyelvi felzárkóztatásában fontos segítséget nyújtottak a befogadóállomás vagy civilszervezetek szociális munkásai. Ezt a gyakorlatot célszerű lenne kiterjeszteni és konkrét igények megfogalmazásával a civil szerveződések, a kormányzati szervezetek és az önkéntesek segítőkészségét nagyobb mértékben használni.

Az egyik iskolában a tanárnak már a beiratkozáskor a Menedék Egyesület szociális munkása segített abban, hogy kommunikálni tudjon a szülőkkel, akik csak arabul és franciául beszélnek. A tanár a szociális munkástól tudta meg, hogy milyen a család társadalmi, anyagi helyzete, és sok információt kapott a menekültek magyarországi helyzetéről is. A tanár azóta is igénybe veszi a szociális munkás segítségét, aki mind a szülőket, mind a gyerekeket ismeri, így fesztelenül tudnak beszélgetni, és a szociális munkás mindkét felet el tudja látni információval.

Volt rá példa, hogy a befogadóállomás közelében működő iskola részt vett az állomás által szervezett rendezvényeken. Ezek a rendezvények általában nagyon jó hangulatúak, barátságosak, a tanároknak itt lehetőségük van megismerni a külföldi gyerekek kultúráját, családját, életkörülményeit. Napi kapcsolatot építhetnek ki az állomáson dolgozó szociális munkásokkal. Több iskola is beszámolt arról, hogy a különböző iskolai rendezvények, a gyerekek fellépése vonzzák a szülőket. Ezeket az alkalmakat nagyszerűen fel lehet használni a bizalomkeltésre, például a szülőnek gratulálás vagy egyéb gesztusok révén. A beszélgetések során fontos olyan légkört kialakítani, ahol a pedagógus és a szülő érzi, hogy kölcsönösen tanulnak egymástól. Ez az elfogadás, az egymástól való kölcsönös tanulás és egymás kölcsönös „tanítása” a partneri kapcsolat lényeges eleme.

¹⁷ Vámos Ágnes (2008): A kétnyelvű oktatás tannyelvpolitikai problémátörténete és jelenkora. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

UTÓSZÓ

E kiadvány szándéka, hogy segítséget nyújtson az intézményeknek, pedagógusoknak munkájuk minőségének megőrzéséhez, szükség szerinti emeléséhez a többnyelvűséget támogató, interkulturális szemlélet és gyakorlat talaján. Az alábbiakban néhány kérdést fogalmazunk meg, amelyek megválaszolása, a felmerülő problémák mérlegelése, esetleg nevelési értekezleten való feldolgozása hasznos lehet.

PEDAGÓGUSOKNAK MEGFONTOLÁSRA, REFLEXIÓRA AJÁNLOTT KÉRDÉSEK

- Tudom-e, hogy mit kell tennem, ha külföldi állampolgárságú tanuló érkezik az osztályba, ismerem-e azokat a forrásokat, ahol utánanézhetek a kérdéseimnek?
- Mi volt az, ami ebből a kiadványból számomra a legérdekesebb volt, és hogyan tudom a mindennapi gyakorlatba ezt beágyazni?
- Meg tudok-e fogalmazni további kérdéseket az olvasottak és saját tapasztalataim alapján, azaz látom-e, hol húzom meg saját problémaérzékenységem határait?

NEVELÉSI ÉRTEKEZLETRE, TANÁRI MŰHELYMUNKÁRA AJÁNLOTT KÉRDÉSEK

- Van-e érezhető tendencia óvodánk, iskolánk tanulói összetételében, amely miatt át kellene gondolnunk a külföldi állampolgárságú tanulókkal való bánásmódot, foglalkozást?
- Milyen eredményeket értünk el a pedagógiai gyakorlatban a migráns tanulók nevelése-oktatása terén, mit tekinthetünk értéknek, és hol vannak még teendőink?
- Mi kell ahhoz, hogy az interkulturális pedagógiát (jobban) beépítsük a pedagógiai programunkba és érvényesítsük a gyakorlatban? Hogyan lehetne az erőket ebbe az irányba hatékonyan mozgósítani?

ÜZENET A TISZTELT OLVASÓNAK

Természetesen a Tisztelt Olvasó is megfogalmazhatja saját kérdéseit, problémáit saját maga, óvodája, iskolája vagy éppen pedagógustársai számára. Ezekkel csoportosan, intézményesen foglalkozhatnak, de lehet, hogy elegendő, ha meditálnak rajta, vitát folytatnak, vagy ki-ki utánanézi a lehetséges válaszoknak, megoldásoknak a szakirodalomban. Megtisztelő lenne, ha ezeket a felmerülő kérdéseket e kiadványt megjelentető szervezetnek is elküldenék a következő címre:

Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület

1082 Budapest, Corvin köz 2. III/1. menedek@menedek.hu www.menedek.hu

FOGALMAK

A kiadványban számos olyan fogalom található, amelyek magyarázata fontos értelmezésük és alkalmazásuk szempontjából. Ebben a fejezetben olyan fogalmakat is felsorolunk és értelmezünk, amelyeket a kiadványban nem használunk ugyan, de a migráns gyerekek oktatása szempontjából fontosak lehetnek.

ANYANYELV

Az elsőként megismert nyelv, amelyen keresztül a gyermek először lép érintkezésbe a világgal; ez a nyelv általában a legjobban ismert, leggyakrabban használt nyelv.

ASSZIMILÁCIÓ

Asszimilációnak nevezzük egy kisebbség (jelen esetben a migráns külföldiek) olyan beolvadását a többségi társadalomba, amely során elveszti saját eredeti kultúráját és önazonosságát (vö. integráció). Az asszimiláció lehet önkéntes és kikényszerített is, általában elsősorban a nyelv elvesztésével jár, amit a kulturális szokások visszaszorulása, majd a kisebbségi identitás elvesztése követ.

ÁLLAMPOLGÁRSÁG

Az állampolgárság egy komplex jogi, kulturális, gazdasági és politikai kötődés egy állam és egy személy között. A migráns külföldiek szinte soha nem rendelkeznek a jogok olyan széles körével, mint egy állampolgár, így az integráció egyik végső fokának az állampolgárság megszerzését tekintjük.

A magyar állampolgárság megszerzésének számos szigorú feltétele van, és először alapesetben 8 évnyi magyarországi tartózkodás után lehet folyamodni érte (ebbe például a külföldi egyetemi hallgatóként töltött vagy a letelepedési engedély megszerzése előtti évek nem számítanak bele).

BEFOGADOTT

A magyar jog befogadottnak nevezi azt a nemzetközi védelemre szoruló külföldit, akit nem lehet hazájába visszaküldeni, mert ott üldözés, kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód, vagy halálbüntetés áldozata lenne, de mégsem jogosult sem menekült-, sem oltalmazott státusra. A befogadott státust egy évre adják (utána hosszabbítható) és magába foglalja a munkavállalás lehetőségét, azonban csak előzetesen megszerzendő munkavállalási engedéllyel. A befogadottak részére a magyar állam nem ad magyar úti okmányt (akkor sem, ha semmilyen úti okmányuk nincs).

BEVÁNDORLÓ

A magyar jog nem ismeri a bevándorló fogalmát (a korábbi „bevándorolt” kategóriát a „letelepedett” váltotta fel), tehát a szónak jogi jelentése nincs. Hétköznapi értelemben a bevándorló szót olyan migránsokra használjuk, akik már hosszabb ideje tartózkodnak Magyarországon (lehhez gyakran társul a sikeres integráció képzete is).

CSALÁDEGYESÍTÉS

A család a társadalom egyik legfontosabb alapegysége, ezért a családi együttéléshez való jog a nemzetközi és a magyar jog által is elismert alapvető emberi jog. A család egységének helyreállítása ugyanakkor a tapasztalatok szerint a sikeres társadalmi beilleszkedés esélyét is javítja. Hazánkban is lehetőségünk van az itt élő külföldieknek Magyarországra hozni közvetlen hozzátartozóikat, amennyiben megvannak a szükséges eszközeik a család megélhetésének, lakhatásának és egészségbiztosításának fedezésére.

ELSŐBBSÉGI HATÁS

Hétköznapi szóhasználatban: első benyomás. Gyakran meghatározó erővel befolyásolja a másik emberről kialakított általános képünket, hacsak nem fordítunk különleges figyelmet arra, hogy ezt a hatást tudatosan kezeljük, és megőrizzük nyitottságunkat a személyiség irányába.

HARMADIK ORSZÁG

Az Európai Unió szóhasználatában minden nem EU-tagállam úgynevezett harmadik ország.

HOLDUDVARHATÁS

Más néven haloeffektus: a személyészlelés jellegzetes torzítása, amelyben néhány pozitív vagy negatív vonás alapján értékelünk egy másik személyt oly módon, hogy az elsőként megfigyelt vonásokat kiterjesztjük a megítélendő személy összes tulajdonságára. Ezzel magyarázható az a gyakori feltételezés is, hogy a jó külsejű emberek intelligensek, kedvesek, vezető egyéniségek.

HONTALAN, HONTALANSÁG

A hontalan személy egy államnak sem állampolgára. Miután az állampolgársághoz való jog egy a nemzetközi jog által széles körben elismert alapvető emberi jog, a hontalanság súlyos jogsértésnek tekinthető. A hontalan személy sokszor a legalapvetőbb jogait sem tudja gyakorolni, semmilyen állam védelmét nem tudja igénybe venni, sőt gyakran hivatalosan „nem is létezik”. Sok hontalan egyben menekült is, de a többségük nem.

IDENTITÁS

Egyszerűen fogalmazva: azonosságtudat, abban való bizonyosság, hogy valaki „önmagá”. Az identitás szocializációs folyamat eredménye, ezért úgy is mondhatjuk, hogy „társadalmi termék”. Az egyén ugyanis másokkal való kapcsolatait, társas interakciók során, másoktól érkező reakciókat megtapasztalva építi fel énjét. Az identitásnak fontos alkotóeleme a csoport-hovatartozás.

INTEGRÁCIÓ

A negatív jelentéstartalmú asszimilációval ellentétben az integráció a bevándorlók vagy menekültek befogadó társadalomba való beilleszkedésének egy olyan formája, amely nem jár a saját kultúrájuk, önazonosságuk feladásával.

Az integráció egyrészt egy jogi folyamat, amelynek során a bevándorló vagy menekült a befogadó társadalom egyenrangú tagjává válik, a többségéhez hasonló jogokat szerez, és képessé válik saját ügyei vitelére. Az integráció ugyanakkor egy gazdasági folyamat is, amelynek következményeként az érintett külföldi lehetőségeihez mérten képessé válik az önellátásra és a befogadó ország gazdasági életéhez való hozzájárulásra. Nem feledkezhetünk meg az integráció szociokulturális vonatkozásáról sem: a folyamat magába foglalja a sokrétű társadalmi kapcsolatrendszer kiépülését is a bevándorló vagy menekült és a többségi társadalom között. A kulturális aspektus a befogadó közeg nyelvének elsajátítását, illetve az eredeti kultúra és önazonosság megőrzése mellett a befogadó társadalom normáinak és szokásainak megismerését és elfogadását jelenti.

KER

A nyelvoktatás Közös Európai Referenciakerete. A teljes dokumentum letölthető innen: <http://www.nyak.hu>

KRITIKUS PERIÓDUS

Az ún. kritikus periódus hipotézis szerint a gyermekek olyan speciális képességekkel rendelkeznek a nyelvelsajátítás terén, amelyekkel a felnőttek már nem. A tudósok egy része ma azt támogatja, hogy ez a jelenség elsősorban a nyelvelsajátításnak a motorikus jellegére alkalmazható. Akik ezt vitatják, azok a nagy különbségeket mutató egyéni jellemzőkre hivatkoznak, valamint a nyelvtanulás szociális és kulturális hátterére.

KÜLFÖLDI TANULÓ

Az a természetes személy, akinek állandó lakóhelye, ennek hiányában szokásos tartózkodási helye külföldön van.

LETELEPEDÉS, LETELEPEDÉSI ENGEDÉLY

Letelepedésre az a külföldi jogosult, aki minimum 5 éve életvitelszerűen Magyarországon tartózkodik, és megfelel a jogszabályban meghatározott egyéb feltételeknek (például megélhetéssel, lakhatással és egészségbiztosítással rendelkezik). A letelepedett státus tükrözi a külföldi erősödő kötődését az országhoz, több jogosultságot ad, és ezt a státust az illetékes hatóságok már nem vizsgálják felül olyan rendszerességgel, mint a „sima” tartózkodási engedélyeket.

A MAGYAR MINT IDEGEN NYELV OKTATÁSA

Idegen ajkúak magyar nyelvre tanítása. Viszonylag későn keletkezett nyelvpedagógiai aldiszciplína. Összefügg a nyelvészet fejlődésével, amelynek hatására nyelvünket idegen szemszögből tudjuk nézni. Az a tény, hogy a magyar mint idegen nyelv tanításáról Magyarországon élő külföldiek esetében beszélünk, számos sajátossággal bír: jellemzően anyanyelvi tanár tanít, a tanulókat az iskolai környezetben kívül is körülveszi a magyar nyelv, a magyar nyelv tanulása és tantárgyak magyar nyelvű tanulása egyidejűleg történik. Oktatási metodológiájában az idegen nyelv és a második nyelv tanításának elemei keverednek.

MENEDÉKES

A menedékes státus alkalmazását a magyar jog az úgynevezett „tömeges menekülbeáramlás” esetére helyezi kilátásba, a vonatkozó uniós szabályozás alapján. Ezekben az esetekben nincs lehetőség a menedékjogi eljárás egyéniesített lefolytatására az érkezők nagy száma miatt, továbbá szükséges a nagyszámú külföldiek helyzetének azonnali rendezése. A menedékes státus megadása így a menekültügyért felelős miniszter döntésétől függ, és általában egy meghatározott csoportra vonatkozik (például az X és Y dátum között érkezett Z állampolgárságú személyek). A menedékes státus által nyújtott védelem hangsúlyozottan ideiglenes jellegű és feltételezi, hogy idővel sor kerül a tömegesen érkezett külföldiek visszatérésére vagy a nemzetközi védelmi igények egyéniesített meghatározására. A nemzetközi menedékjogi gyakorlatban ezt nevezzük ideiglenes védelemnek (temporary protection). Magyarország az elmúlt évtizedben nem alkalmazta a védelem ezen formáját.

MENEDÉKKÉRŐ

Menedékkérő az a külföldi, aki menedékjogi kérelmet terjesztett elő, és ügyében még nem született jogerős döntés. A menedékkérelemnek nincs semmilyen formai követelménye, benyújtható írásban és szóban, bármilyen nyelven. Ezt az az egyszerű tény indokolja, hogy a védelemre szoruló külföldieknek vajmi kevés fogalmuk van a nemzetközi menedékjogról vagy a magyar közigazgatási eljárás szabályairól, így bármilyen formai követelmény kizárná a leginkább kiszolgáltatott személyeket az őket megillető védelemből. A menedékkérők az eljárás első szakaszában a békéscsabai zárt menekülttáborban kötelesek tartózkodni, majd onnan nagy többségük a nyitott debreceni menekülttáborba kerül, vagy esetleg magánszállásra, ha van ismerőse, aki befogadja.

MENEKÜLT

Az 1951-es genfi egyezmény értelmében a menekült olyan, a származási országán kívül tartózkodó személy, aki megalapozottan fél attól, hogy származási országában üldözés érné faja, vallása, nemzetisége, politikai véleménye vagy egy meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása miatt, és saját állama védelmét nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem akarja igénybe venni.

A menekültek Magyarországon a magyar állampolgárokhoz nagyon hasonló státust kapnak, az állam szükség esetén útlevelet is kibocsát számukra.

MIGRÁNS

Leegyszerűsítve migránsnak nevezzük azokat a személyeket, akik elhagyják hazájukat vagy szokásos tartózkodási helyüket, azért hogy letelepedési szándékkal (tehát minimum egy év tartózkodás) egy másik országba menjenek. A magyar jog nem ismeri ezt a szót, a migráns így alapvetően szociológiai, illetve köznyelvi fogalom. Általában a három hónapnál hosszabb időre szóló tartózkodási jogosultsággal vagy tartózkodási jogosultság nélkül, de életvitelszerűen egy adott országban élő külföldieket nevezzük migránsnak.

MIGRÁNS HÁTTERŰ

A „migránshoz” hasonlóan ez is egy szociológiai kategória, ugyanakkor az európai szakpolitikai dokumentumok egyre gyakrabban használják ezt a kifejezést. Olyan személyekre alkalmazzuk, akik maguk nem migránsok, de felmenőik azok, és identitásukat, mindennapi életüket alapvetően meghatározza a migráció és a migráns lét élménye.

NEMZETKÖZI VÉDELEM

Összefoglalóan nemzetközi védelemnek nevezzük a jogi védelem azon formáit, amelyek valamilyen nemzetközi jogi kötelezettségen alapulnak. A nemzetközi védelem úgynevezett „helyettesítő” védelem, tehát akkor van szükség a nemzetközi közösség védelmére, ha az érintett személy részére a saját állama nem biztosít hatékony védelmet. Szűkebb értelemben a magyar jog a nemzetközi védelem formáinak tekinti a menedékjogi eljárásban megszerzhető státusokat (menekült, oltalmazott, befogadott). Tágabb értelemben ide sorolhatjuk a hontalanok védelmét is, hiszen az is minden szempontból megfelel a fentieknek.

OLTALMAZOTT

A magyar jog szerint oltalmazott státusra az jogosult, aki nem menekült, ugyanakkor fennáll annak a valós veszélye, hogy visszaküldése esetén úgynevezett „súlyos sérelemnek” lenne kitéve. A súlyos sérelem jelentése: halálbüntetés, kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód, illetve büntetés, civil személy életének vagy személyének fenyegetettsége megkülönböztetés nélküli erőszak miatt, amelynek hátterében fegyveres konfliktus (például polgárháború) áll. Az oltalmazottak státusa és jogi helyzete nagyon hasonlít a menekültekéhez, és ezáltal a magyar állampolgárokéhoz.

SZABAD MOZGÁS JOGA

Az Európai Unió polgárai bizonyos feltételekkel jogosultak más uniós tagállamba költözni, hogy ott dolgozzanak, tanulmányokat végezzenek vagy egyszerűen csak ott tartózkodjanak (például ott töltsék a nyugdíjas éveiket). A szabad mozgás joga az európai uniós polgárság egyik legfontosabb eleme és vívmánya, amely kiterjed az uniós állampolgár családtagjaira is (az ő állampolgárságuktól függetlenül). A magyar jog külön törvényben szabályozza a szabad mozgás jogával rendelkező és azzal nem rendelkező külföldiek beutazását és tartózkodását.

SZOCIALIZÁCIÓ

A társadalomba való beilleszkedés folyamata, amelynek során az egyén megtanulja megismerni önmagát és környezetét, elsajátítja az együttélés szabályait, a lehetséges és elvárt viselkedésmódokat.

VÍZUM

A vízum egy ország területére való belépésre, ott-tartózkodásra, kiutazásra vagy egy ország területén való átutazásra feljogosító engedély. Lehet külön okmány vagy a kérelmező útlevelébe beütött pecsét. A tartózkodási engedélytől eltérően a vízum jellemzően rövid távú tartózkodást tesz lehetővé Magyarországon (átszállás, átutazás, látogatás stb.), és a tartózkodás célja és időtartama szerint több különböző fajtája létezik.

JEGYZETEK

JEGYZETEK